

4	לא הצביע איש	בעד "זיקה ב-" הצביעו
		בעד "זיקות" הצביעו
13		בעד "נגיעה ב-" הצביעו
2		בעד "נגיעות" הצביעו
2		בעד "הניין" הצביעו
לא הצביע איש		בעד "הינוי" הצביעו
9		בעד "עניין" הצביעו
2		בעד "עניון" הצביעו
1		בעד "מענית" הצביעו

הא' בלאו: לכל אחד מאתנו יש העדפה ברורה למונח זה או אחר. אף על פי שהצבענו, ויש מונח שקיבל את המספר הגדול של קולות, אני חושב שמן הראוי הוא, שנצביע פעם שנייה בין שני המונחים שקיבלו את המספר הגדול ביותר של קולות: "נגיעה ב-" ו"עניין". אני מציע, שנצביע מה אנו מעדיפים כמונח "נגיעה ב-", או המונח הכללי "עניין".

11	בעד המונח "נגיעה ב-" הצביעו בהצבעה שנייה
7	בעד המונח "עניין" הצביעו
	המונח "נגיעה ב-" נתקבל

ישיבת המאה ושלושים ואחת

ביום י"ב באדר תשל"ז, בשעה 3 אחה"צ, בבית האקדמיה בירושלים.

הנוכחים: החברים האדונים אברמסון, אורבך, אירמאי, בלאו, בן-חיים, בן-שמאי, ברגרין, מורג, מירסקי, סדן, צרפתי, רבין, רצהבי, שבטיאל, שירמן, שלי.

החברים היועצים האדונים אבן-שושן, גולדנברג, מייזלש, פגיס, קלעי.
המנהל האמרכלי הא' אפרתי.
חברי המזכירות הגב' בהט, קלאר והאדונים בנדויד, מדן, מירקין.

התנצלו על היעדרם האדונים איתן, ייבין, מלמד, מלצר, קדרי, רוזנטל, רצהבי, פלישר. הא' ייבין שלח דברים בכתב לנושא העומד לדיון, ודבריו הופצו בין החברים (ונמצאים להלן בנספח).

סדר-היום: א. פתיחה לדיון על דרכי האקדמיה ותפקידיה - הא' בן-חיים.
ב. דיון בהנ"ל.

א. הא' אברמסון (יור'); סימן יפה הוא לאקדמיה ולחבריה, שהם מתעוררים מדי פעם להרהר על דרכה של האקדמיה. אולי נכנסנו לשגרה מסוימת בעבודה, וטוב

שחברים מתעוררים לתהות על מהותה של האקדמיה. כבר נאמרו כמה פעמים דברים לפני החברים במליאה, והודגש הרצון להעלות מחדש את הבעיות המעסיקות, ושצריכות להעסיק, את כל החברים. הדיון בשאלות אלה נדחה מן הישיבה הקודמת לישיבה זו, כדי שיהא סיפק בידינו להכין את הדיון.

הא' בן-חיים: בפתח דיוננו על מגמות וכיוונים בפעולת האקדמיה אני מבקש לומר דברים, שלפי הבנתי והכרתי אסור שנסיח דעתנו מהם בכווננו לעשות חשבון הנפש על מה שנעשה עד כה ואיך נעשה, וכן על מה שלא נעשה, בייחוד מפני הלקח שאנו חייבים ללמוד לגבי עתיד פעולתנו. בוודאי אומר דברים, הידועים לכולכם או לרובכם, ואף על פי כן איני רואה עצמי בן חורין, שלא להשמיעם בדיון הכולל. שלושה הם העניינים, שאני מבקש להסב את תשומת לבכם אליהם:

א) תפקיד האקדמיה; (ב) גבול סמכותה; (ג) יכולתה לפעול ויכולתה שתיים משמע: קודם כול הרוחנית ואחר כך גם החומרית.

אנו רגילים - ודין הוא - למנות את ימי חיי מוסדנו משנת תרמ"ט-תר"ן, מייסוד ועד הלשון, אבל אסור לשכוח, שהאקדמיה נוסדה על פי החוק בתשי"ג, בשנת שישים ושלוש לקיומו של ועד הלשון, כתנאי מפורש של ביטול קיומו של ועד הלשון, שאת מקומו עמדה האקדמיה לרשת. תנאי זה לאו דווקא ועד הלשון דרשו. אדרכה, המדינה, מוסדה דרשוהו. שתי סיבות מהותיות היו לתנאי הזה, לדעתי מוצדקות. בשנות הארבעים למאה זו הגיעה פעולת ועד הלשון למבוי סתום. מצד אחד עמלו ועדות ויחידים מכוח ועד הלשון עמלו רב בתחום קביעת מונחים, להאחיד את השימוש בהם ולפרסמם ברבים. וכן עמלו בפתרון שאלות דקדוק מעשיות, ואפילו הצליחו לעבד כללי כתיב מסודרים, ושנחשבו מהפכניים בשעתם - ומצד אחר לא היה למוסד שום כוח לממש החלטותיו בציבור, אפילו מוסדות היישוב של אז יכלו להתעלם מהם, אם מנהל זה או זה הייתה לו דעה אחרת בענייני הלשון. ודבר תימהוני אחד כדאי להזכירו. ועדה מוועדות ועד הלשון טרחה ע"פ הזמנת יושב ראש הסוכנות דוד בן-גוריון, להכין מונחים לכל האדמיניסטרציה של המדינה העתידה לקום (בה נקבעו גם השמות אמרכל ואמרכלות!). והנה אותן הקביעות הרבות בתחום כה חשוב אז נגזזו במשרדי הסוכנות, ולא הגיעו לתעודתן כלל.

באותם הימים צמח ההסכם עם הטכניון, הצרכן הגדול במונחים והמסוכן ביותר, בהיותו החדשן במנה גדושה, כדי להביא דרכו לידי מימוש החלטות ועד הלשון. זה היה הסכם שמרצון בין שני מוסדות, וככל הסכם פרי פשרה.

מתוך מציאות כזו עלתה התביעה מבפנים, מפנימו של ועד הלשון, להכרה רשמית בו ולמתן סמכות חקיקה בלשון לו.

רעיון זה מצא אוזן קשבת בקרב ראשי היישוב אז ומעצבי המדינה אחר כן, והיו נכונים להגשימו, בתנאי שיוקם מוסד עליון חדש ללשון, לאו דווקא מבין חברי ועד הלשון, מוסד שונה מן הוועד הן ברמתו והן בתהליכי פעולה מסודרים. לאמתו של הדבר בוועד הלשון הייתה כל ועדה עצמאית לקבוע מונחים וכללים בשם ועד הלשון כולו, אף על פי שלעתים לא היו בוועדה יותר משני חברי הוועד, נוספים על המזכיר המדעי. אף מניין חברי ועד הלשון היה פתוח לחלטין, ואני מתקשה למצוא תקנון, הקובע על פי אלו סדרים נבחרו החברים.

סברו אפוא הסוברים, כי מתן זכות חקיקה בלשון צריך שיתלווה בהטלת חובת האחיות של האקדמיה כולה על ההכרעות בענייני הלשון, ובמציאת סייג לרמה

נאותה של החלטותיה. הסייג שנראה למייסדים היה צמצום מניין חברי האקדמיה. במור"מ אם יהיה המניין המקסימלי ט"ו חברים או כ"ג - בחינת סנהדרין קטנה - הוחלט כידוע לכם על כ"ג.

ראיתי להזכיר כל זה, מפני שאנו שומעים לעתים דברי געגועים: מי ייתננו ועד הלשון, כשם שאנו שומעים לעתים דברי געגועים, מי ייתננו כימים הראשונים, כלומר לפני קום המדינה.

בהגדרת תפקידי ועד הלשון, כפי שהוא עצמו ניסחם, נאמר: "תפקידו של ועד הלשון הוא להכשיר את הלשון העברית לשימוש בתור לשון דוברת בכל ענייני החיים, בבית, בבית הספר, בחיים הציבוריים, במסחר ובקניין, בחרושת ובאמנות, בחכמות ובמדעים".

בהגדרת התפקיד, שהוטל על האקדמיה ללשון בחוק הקמת "מוסד עליון למדע הלשון העברית", כל מלה שבו נשקלה שקול היטב בשיתופם של אנשי הלשון מבין חברי ועד הלשון לשעבר בשעת הכנת נוסח החוק. וזו לשון החוק:

"תפקיד המוסד הוא לכוון את התפתחות הלשון העברית על יסוד חקר הלשון לתקופותיה ולענפיה".

לפי זה נוסחו גם מטרות האקדמיה בתקנונה - וזה כולו ברצון האקדמיה בלבד.

"מטרותיה של האקדמיה אלו הן:

(א) לעשות לכינוסו ולחקירתו של אוצר הלשון העברית לכל תקופותיה ושכבותיה;

(ב) לעשות לחקירת מבנה הלשון העברית, תולדותיו וגלגוליו;

(ג) לכוון את דרכי התפתחותה של הלשון העברית לפי טבעה, לפי צרכיה ואפשרויותיה בכל תחומי העיון והמעשה, באוצר המלים בדקדוק, בכתב, בכתב, ובתעתיק".

סדר מניית המטרות אף הוא אינו מקרי בלבד.

שני דברים חדשים ישנם בהגדרת תפקידי האקדמיה ומטרותיה במכוון ובמודגש: ראשית, לא עוד מוסד מכשיר ומפתח, אלא ההתפתחות (צורה סבילה) היא ממילא של הציבור כולו, תפקיד המוסד אך לכוון את ההתפתחות, ז"א לשמש מעין וסת לה. והשנית: עשייתו של המוסד העליון ללשון צריכה להיות מעוגנת בפעולת מחקר ענפה בכל תקופותיה ורבדיה של הלשון.

[אנשי המחקר אולי יש להם מקום קצת להתלבט בהגדרת תפקיד כזה, כביכול שטר ושוברו בצדו. (את דעתי בעניין סתירה זו כביכול חיוויתי בימים ההם במחברת "לשון עתיקה במציאות חדשה"()) אך הדבר הזה - בין נאבה ובין נמאן - הוא בנותן האופי האקדמי למוסד.

איני יכול, מפני חוסר הזמן, להרחיב את הדיבור בגורמי השינוי. אסתפק אך לציין, שהוא פרי הלך-רוחות ודעות בקרב אנשי הלשון, סופרים וחוקרים בעולם וגם אצלנו, בדבר מידת זכו של מוסדות מיוחדים להתערב בתהליכי הלשון, שלעולם הם ספונטאניים, וכבר בימי ועד הלשון ובמכוון אליו אמר אחד-העם "סלסלו את המחשבה והיא תרום את הלשון". מה שאנו שומעים לעתים גם היום ונשמע בוויכוח לקראת ייסוד האקדמיה אינו אלא גלגול והפרזה גדולה של אותה הסיסמה המסתייגת.

ברם ברור, כי על פי רצון המייסדים והחוק מוטלים על האקדמיה ללשון שני תחומי הפעולה, המחקרית והנורמטיבית, וכל השנים שאנו מגישים דינים וחשבונות לממשלה – למשרד החינוך והתרבות – ותביעתנו לתקציב אנו מקפידים לפרט את הפעולות בכל אחד מן התחומים לעצמו, כפי שהדבר נובע מעצם החוק. אופן חלוקת התקציב בין שני התחומים הוא עניין שעוד ידובר בו, אבל תחילה עלינו לעמוד על התכנים שבתחומים האמורים ועל אופן פיקוח האקדמיה על העשייה בהם. תחומי הפעולה המעשיים, הנורמטיביים, פורטו בחוק ונדבר בהם אחד לאחד. אשר לתחומי הפעולה המחקריים קבעה אותם ה"ועדה למפעלי המדע" של האקדמיה בתקופה הראשונה לייסודה. ברור היה תמיד, הואיל וחברי האקדמיה עושים עבודתם בהתנדבות לחלוטין, האקדמיה צריכה לחבר עובדים-מדעיים שכירים בכל אחד משני התחומים, רצוי שזוכיר, כי מה שעלה בתכנית הוועדה למפעלי האקדמיה והוגש לממשלה כהצעה הוא סך הכול של 15-16 עובדים מדעיים שכירים, מהם 4 מזכירים לתחום השימושי (טכניקה, תעשייה, מדעי הרוח והחברה, מדעי הטבע – לכל אחד מהם מזכיר), והשאר – לכלל מפעלי האקדמיה. לכאורה חוסר מידה נכונה לרעת התחום השימושי, אבל ההנחה הייתה, כי כל מזכיר מדעי מפעיל למעשה עד 20 אנשים, חברי האקדמיה ואנשי מקצועות בוועדות. ואכן חשוב להזכיר שהתחום השימושי בנוי על עבודתם של שמונים אנשים לפחות, אנשים מתנדבים, ומתוך שזו עבודת חינוך, אינה באה כלל לידי ביטוי בתקציב האקדמיה. אין צריך לומר, כי התחום המחקרי וכל הכרוך בו יכול להתקיים רק בזכות עובדים מדעיים המיוחדים לכך ונותנים את כל זמנם לו.

האחריות לתחומי הפעולה המחקריים מסורה למוסדות, הנבחרים במליאה לפי הזמנים האמורים בתקנון, והם ועד הפרסומים והמועצה למילון ההיסטורי. מכוחו של ועד הפרסומים יוצא לאור הרבעון "לשוננו" – ככתוב מפורש בשערו – והוועד הזה קובע, לפי סדרי החלטה המקובלים בו, אם ספר מסוים ראוי שיתפרסם "בסדרת מחקרים ומקורות". שני סוגי הפרסומים האלה מעוגנים בסעיף השני של מטרות האקדמיה. ודאי, רשאית המליאה להתווכח על פרסומי האקדמיה (אף כשאינם מילונים שימושיים) ועל אופיים ולבקרם, הוא הדין על המילון, אבל מכוח עצם המבנה של האקדמיה אין המליאה מחליטה בענייניהם. לעומת זאת כל התחום השימושי, קביעת הלכות לשון לכל סוגיה, מסור אך ורק למליאה, והיא הפוסק האחרון בהם.

אני מדגיש זאת לנוכח הדעות המושמעות באקדמיה, והן מגיעות אליי מכיוונים שונים, לעקוף ככל האפשר את דיוני המליאה בענייני לשון שימושיים, אם בקביעת מונחים ואם בקביעת כללי הדקדוק. הדעות האלה יסודן באכזבה של חברי מקצב הדיונים במליאה, מריבוי הוויכוחים; מדהיית קבלת החלטות מחייבות, ופעמים גם מתוצאות ההכרעות. שאינן לעתים לרצון החברים המתרעמים.

ואולם בשום פנים לא ניתן מכוח המעמד שהוקנה לאקדמיה לרוקן את המליאה מתפקיד הפסיקה המסור לה בלבד; לאור ניסיוני הממושך בוועד הלשון בטוחני, כי הדבר הזה לא יהא רצוי כלל, שכן המליאה היא הביקורת הציבורית הראשונה והמוסמכת ביותר להעריך את טיב ההלכה הלשונית המוצעת לפניה. דרכו של האדם להשתוקק לרצוי, ושלא להעריך כראוי את המצוי בידו. מאחר שכל פעולת החקיקה בלשון היא פעולה חברתית, ולא מדעית עיונית גרידא, הרי החברה הזאת, ששמה לאקדמיה ללשון כולה, היא הגוף, שההלכה הלשונית מופעלת בו ועליו. אם ריבוי

שעות העבודה של המליאה הוא מודד כלשהו למידת פעילות האקדמיה בתחום העשייה, הרי עליי לומר, שעד כה קיימנו כ-30 ישיבות מליאה יותר משנדרש כמקסימום על פי התקנון, כלומר מחמש ועד שש שנות עבודה נוספות, וכל זה לא מאהבת ישיבות אלא מפני הכורח להספיק לסיים את תהליכי הפסיקה ולפרסם רבים את החלטות האקדמיה.

ברם, אפשר לשאול וצריך לשאול: מה שהאקדמיה עושה בתחום השימושי, בגדר התפקיד המוטל עליה ובגדר סמכותה, האם הוא גם הרצוי והנדרש ביותר בנסיבות הנתונות? והאם האקדמיה משתמשת כראוי במלוא יכולתה למלא את תפקידה השימושי? אין לי מנוס מלהתעכב על כל אחד מסעיפי התפקיד השימושי ולהעריך את יכולת עשייתנו בו, ומאחר שהעשייה בלשון לצורך הציבור מוגדרת כיום במונח "מעורבות" בציבור, ממילא נעמוד על מידת המעורבות וגבוליה. דומה אני, שזו השאלה המציקה לכולנו.

ארבעת סעיפי פעולתנו השימושית הם: קביעת מונחים (בתקנון כתוב "אוצר המלים", כי עדיין לא הסכימה האקדמיה למלת "מינוח"), דקדוק, כתיב ותעתיק. אין הדבר צריך לפנים, כי פעולות נורמאטיביות בענייני התעתיק והכתיב אינן מתמידות, ואינן יכולות להיות מתמידות, אלא הן נעשות אחת לתקופת זמן ארוכה, בדרך כלל הרבה יותר מדור אחד, ואף עצם העשייה בהם מתמשכת ככל שהיא מתמשכת. צורך דחוף עם הקמת המדינה להציג את הלשון הרשמית של המדינה כלפי העולם החיצון במסמכים ובכל שמופנה כלפי חוץ חייב כתיבת העברית באות לאטינית: קביעת שיטה של כתיבת שמות עבריים של אנשים ומקומות בדרכונים, שמות של מוסדות, של אגודות וכיו"ב בכתב לאטיני. האקדמיה נדרשה מכוח לחץ הצרכים להתחיל דווקא בפעולה זו. תוצאת פעולתה לא איחרה לבוא ונקבע תעתיק מחייב בשתי רמות: מדעית מדויקת ועממית מדויקת פחות. אם יאמר האומר, שאין יד האקדמיה ניכרת בתחום זה, לא יצדק כל עיקר. ילך ברחובות הערים, ייסע בדרכים ויתבונן בשלטים הרשמיים, יתבונן במפות הרשמיות של הארץ ושל חלקיה, בחותמות הדואר, וייווכח כי בדרך כלל הוכנס סדר ומשטר במה שהיה נתון בערבוביה גמורה, לפי דרכי הלשונות השונות המהלכות בקרבנו. פעולה ראשונה זו לכלל הלשון לא הייתה קשה במיוחד וזכתה להסכמה מקסימלית באקדמיה ומחוצה לה מטעם פשוט אחד: לא היה צורך להתמודד הרבה במסורת ובמורשת התרבותית שלנו. לא כך - כשהגענו לשלב השני בעניין כתיבה, והוא הכתיב העברי. שש שנים ומחצה נמשכו הוויכוחים, ועדות הכנה קמו ונפלו, לבסוף הוסכם על מה שהוסכם - כרגיל ברוב דעות. אבל מן ההחלטה עד ההגשמה עברו עוד שנים לא-מעטות, שכן הגשמת החלטות האקדמיה - וזה אסור לשכוח - יכולה לבוא רק עם הודעת הממשלה ע"י חתימת שר החינוך תחילה בוששה החתימה לבוא, ומשבאה - קיימה הממשלה בידה את הזכות כיצד לבצע את ההחלטה. רק לפני חודשים מספר הוחל בניסיון ההגשמה של ההחלטה, ועדיין יש בלתי מרוצים מעצם החלטת האקדמיה והם מערערים עליה ואולי עוד יבולע לה בשעת הביצוע. בהזדמנות זו אודיע כי אך לפני חודש ימים נסתיימה עריכת פרק אחר בדרכי הכתיבה בעברית, והוא כללי התעתיק מלעז לאות עברית, פרק שאף הוא נידון זמן רב בישיבות מליאה רבות. אזכיר שלצורך החלטה בפרט אחד בלבד - בתנועת e נשתהה הסיכום האחרון למעלה משנתיים. פרק זה כבר הועבר לשר החינוך כדי שיקנה לו בחתימתו את הכוח המחייב. [ואמנם לפני ימים מעטים חתם השר על כך].

לפי דעתי צריכה האקדמיה לראות את פעולתה בשני תחומים אלה כחנותה לתקופה ממושכת. היא הוציאה הלכה פסוקה מתחת ידה, ולא בידה הוא להגשימה, כל שכן להגשימה במהירות הרצויה לנו. ברם אסור לנו לשכוח כלל גדול בתהליכי לשון הוא: נוהגי לשון מתפשטים ומתייצבים באיטיות ואפילו הם מוכתבים ומכוונים ביד מכוונת, כל שכן בחברה כחברתנו, דמוקראטית, אינדיבידואליסטית ורבת גוונים בחינוכה ובמסורותיה. בשום פנים לא יהא נכון למדוד הישגי האקדמיה וכישלונותיה על פי מידת מהירות השפעתה על הציבור.

אין זה סוד, כי מרבית זמנה של האקדמיה, אני מתכוון במיוחד למליאה, ורוב מאמציה נתונים למלאכת המונחים. בעניין זה דווקא ביקורת החברים נשמעת לעתים; ושתי פנים לה: א) האם כל עיסוקנו במונחים אינו מוגזם ותופס זמן ומרחק של האקדמיה, שראוי להם כי יהיו מופנים למה שקוראים "הלשון הכללית"? ב) אם בכלל יש תכנית כל שהיא, הקובעת איזה ענף מענפי החיים עדיף מחברו בעניין סיפוק הצורך במונחים, ואין גידול יתר, היפוטרופיה, לצד הטכנולוגיה? אף גם זאת: יש חברים, שהגו ועודם הוגים את המחשבה, שמא ראוי לה לאקדמיה למשוך ידה ממלאכת המונחים בכלל, כי הלא אין זמננו כזמנם של הראשונים, שהוצרכו למלא את החיסרון בדרך של שיטה וקבע.

שוב עליי להזכיר נשכחות, התפקיד להיות קובע ופוסק במונחים נכלל בחוק רק לאחר ויכוח ולחץ של אנשי הלשון, שהשתתפו בהכנת החוק. דינו לקרוא בדברי הכנסת את מהלך הוויכוחים על ייסוד האקדמיה כדי להיווכח, עד מה היססו המהססים להקנות לאקדמיה סמכות הכרעה בעניין זה דווקא. הללו חששו מפניה, חששו ממוסד שיחייב אותם להתרסן במלאכה האהובה עליהם כל כך לחדש מלים דרך תרגום מלעז. בציבור מסוים כל המרכה בחידושים משתבח בהם ומחזיק עצמו בלשן וירודע לשון. ואולם אנשי הלשון שתבעו סמכות זו לאקדמיה, ראו בתחום הפעולה האמור אחד הכלים העיקריים של המוסד העליון להתערב בנעשה בציבור, להסדיר את הערבוביה, שמקורה בתרגומי לעזים שונים לעניין אחד ומסוים, וכן לקשר את הבריאה החדשה, ובהכרח יש כאן בריאה חדשה, אל המסד הלשוני והתרבותי המורש. מלה חדשה שאינה מתיישבת לה רקמת הלשון המורשת, שתי מלים כאלה, ודאי אינן מעלות, אך אולי אינן מורידות ואינן משנות את הלשון אבל מלים הרבה, המוני המונים, כשהן מתחדשות, אם בצורתן ואם בתוכנן, ע"י קישור תכנים חדשים וזרים לתוכנן המורש - הן הן עושות במרוצת הימים את "הלשון הכללית" שונה. נחשוב נא על השאָת הממארת של פעלים רבעיים מסוג תַּחְקַר, תַּשְׁאֵל (ולדעתי גם תַּפְקֵד, מְכַשֵּׁר) או שלשיים כמו תַּעַל מִן תּוֹעֵלֶת שרבים, רבים מאוד דשים בעשייתם, והאקדמיה מנסה להעמיד סכר מפניהם. הסובר, שעל האקדמיה, להרפות מעיסוק במונחים או אף לבטלו כליל ועם זאת הוא טוען ליתר התערבות האקדמיה בנעשה ללשון ובלשון בחברתנו - הוא טוען דבר והיפוכו.

לידי, אילו נמנינו וגמרנו היום או בעתיד הקרוב, שתאסוף האקדמיה ידה ממלאכת המונחים, הייתה קוטעת חלק ניכר מאוד, אולי העיקרי, מכוח השפעתה ומדרך השפעתה על כלל הציבור ופוגמת בעשייתה שלה ל"לשון הכללית". הלא כל אימת שהיא עוסקת במונחים, היא דנה בענייני הניקוד, במשקלים, והעיקר בתוכן החדש שאנו יוצקים במלים או בשרשים הישנים, היא מבקרת את כל הבחינות האלה, ולבסוף קובעת את הקביעות הנראות לה טובות ביותר לשילוב החדש בישן.

ואולם השאלה היא – והיא מוצדקת – על שום מה עיסוקה של האקדמיה בתחום המונחים מרובה כל כך בטכנולוגיה.

כשערך דוד ילין חשבון עשיית ועד הלשון בשנת יובל לקיומו, נטל עיתון לידו וקרא בו פסקה, ואמר: נמחק מכאן כל המלים שקבע ועד הלשון, הבה נראה אם יכולים אנו להביע בעברית את אשר מובע בפסקה זו. התשובה: לא – ימצא כל אחד בנקל כשיעשה ניסיון זה. במשך עשרות השנים שהמוסד הזה פועל בתחום המונחים נוצר יש גדול, גדול מאוד, שאולי יכולנו לנוח מעשייה זו, אלמלא העובדה שהטכנולוגיה פרצה בדור זה לכל תחומי חיינו ואף לכלי הבית. וכל זה מביא עמו מלים לועזיות למכביר, ועמים מבוססים יותר בלשונם נתונים בסכנת הצפת הלעז ותרגום מכני וקלוקל של הלעז. יכולתי להרבות דברים (על פי מה שלמדתי בשיחה עם אנשי לשון זרים) על הבעיה ועל מידת הצלחת עמים שונים להתגבר עליה, אבל אין זה מענייננו; אך זאת אדגיש: כל עיסוקנו המרובה במונחים הטכניים מוכתב לנו מכורח החיים, ולא מכורח עובדה טכנית של שיתוף פעולה והסכם עם הטכניון.

בכל זאת ביקשה המנהלה לפני מספר חודשים מוועד המינוח, שיציע תכנית כוללת, ובה העדפות לתחומים שונים, הנראים לנו נוגעים יותר ללשון הכללית. השיב ועד המינוח למנהלה: לא ניתן לצפות מראש צרכים לחמש השנים הבאות, ועלינו להיענות לצרכים הדחופים ביותר או כמו שאומרים "השוטפים" (משורש שטף, כידוע, גזור גם השם שיטפון). תשובת ועד המינוח על דעת רוב חבריו היא אפוא שלילית. פירושה: יקבעו הצרכנים ומידת לחצם את נושא דיוני האקדמיה בתחום המונחים. אפשר להפוך ולומר: זו מעורבות הציבור באקדמיה.

שמה מותר לי להשמיע הרהור, משום מה אנו עוסקים הרבה וביתר קלות במונחים משאר תחומי הלשון. אין זה עניין של שגרה מימים קודמים. כדרכו של אדם כך דרכו של מוסד לתפוס את הקל יותר ולדחות לימים אחרים, אולי טובים יותר, את הקשה, הקשה מאוד. העיסוק במונחים, ז"א באוצר המלים, הוא הדבר, שהאקדמיה לוועדותיה ולמליאתה זוכה ביתר קלות להסכמה מינימלית, כדי להגיע סוף סוף לידי הכרעה בו. הראיה המובהקת ניתנה לנו אך לפני זמן קצר בדיון במונח עברי ל"סאנקציות". שמעתי מחברים, מאותם שלא הצביעו בעד "עיצומים", שבדיעבד אין המלה כ"כ רעה. כבר השלימו עמה כעבור יום. סוף סוף מלה בודדת כאן וכאן אין בה רבותה, ואם אין אדם ארוב אותה יכול שלא להשתמש בה, והרי לא גזרנו על מלים לועזיות להכחידן מן העברית. אבל הדקדוק – שונה, ובוה אני נוגע בסעיף האחרון של סקירתי לגבי מה שנעשה ונעשה.

כל ימי קיומה של האקדמיה יושבת ועדה, העוסקת בניסוח כללים של הדקדוק העברי לצורכי ימינו, והיא מביאה לפני המליאה פרק אחר פרק במסכת הדקדוק העברי בלשון ימינו. בטוחני שלא אגזים באמרי, שכל פרט מן הפרטים הפעוטים ביותר אינו זוכה להכרעה באותה הישיבה שהוא מועלה בה לדיון הוועדה, ומשוכה סוף סוף להכרעה באחת הישיבות, הרי הוא חוזר ונידון בישיבה הסמוכה לה מחמת ערעור אחד מחבריה. כידוע, תיקננו תקנה חשובה לסגן את חילוקי הדעות ע"י דיונים מוקדמים בוועד המינוח ובוועד הדקדוק לפני העמדת העניינים להכרעת המליאה. תקנה זו עלתה יפה בתחום המונחים, ורק הדברים החשובים שהם שנויים במחלוקת, מובאים למליאה, משהושגה הפשרה בשאר בוועד המינוח. לא כך הדבר לגבי הדקדוק, אף כינוסי מליאות-זוטא להשגת יתר תמימות דעות לא הועילו לקדם את דיוני המליאה. לא זו בלבד שכל השאלות חוזרות ועולות במליאה, אלא שאפילו חברי

הוועדה לדקדוק רואים היתר וזכות לעצמם לחזור על דעותיהם שנדחו בוועדה. והמליאה? הלא היא מחזירה לעתים קרובות לוועדה את הצעותיה לשם דיון נוסף אף שאותן ההצעות זכו להסכמה של רוב דעות בוועדה. חברי האקדמיה, המגיעים יחסית ביתר קלות לידי הסכמה במונחים, מתקשים להסכים זה עם זה בדקדוק. והטעם מובן לי מאוד כאן בענייני הדקדוק, בדברים הכלליים של הלשון מתרכזת - או כמו שאומרים עתה מתמקדת - שאלת השאלות בעבודתנו: עימות הלשון כהוויתה בחיי יום יום כנגד המורש והמגובש מדורי דורות והתנגשותה במורש. ההיסוסים והספקות, המעכבים בתחום זה את עבודתנו, אינם בין שני פלגים בתוך האקדמיה, זה בעד חדש וזה בעד הישן, אלא הם בלבו של כל אחד מאתנו מה לקרב מן החדש ומה לרחק?

כל שעה שאנו פועלים בתורת התצורה, ניקודן של מלים ודרכי נטיותיהן, אנו עדיין עומדים על קרקע מוצקת של מורשה לשונית עם כל גווניה. הגוונים האלה עתים אף מקילים ממנו את האפשרות להגיע להסכמה, מפני ההנחה שלא סטינו מן המורשה סטייה של ממש בעיקר מעיקריה, אלא ננקטה דרך נוחה יותר לרוב הציבור בימינו. בימים ששלט בחברתנו המופת של לשון המקרא, כמו בימי חידוש הדיבור, היה המקרא פוסל בכול, וכשקצר מצעו לגבי המלים החדשות, הורחב כלשהו, אך עדיין קוימה המסגרת של דקדוק המקרא במלוא חומר. באתם הימים היה קל יותר למורים להורות, מה מותר ומה אסור. אך משצללו חוקרי העברית, ומהם חברים בוועד הלשון ובאקדמיה, בים המסורות שבעל פה, בכתבי היד ובסידורי תפילות והתחילו לסנגר על דרכים שאינן מתיישבות עם ניקוד המקרא, אבל מצויות באתם המקורות, והתחילו להחזיר בתודעת הציבור - ערערו מוסכמות-ראשונים והכבידו לא מעט על עיצובו של הדקדוק בימינו. המקרא, למשל, מחייב ריבוי אַבְרִים משם אַבְר אבלי יהודים רגילים לומר בתפילתם "אַבְרִים שפילגת בנו"; המקרא מחייב סמיכות פְּאוֹת ובנטייה פְּאוֹתֵינוּ מן פְּאָה, אבל יהודים רבים מורגלים לומר פְּאוֹת בסמיכות וכן פְּאוֹתֵינוּ, ואם יש לכך זכות קיום, צריך ליצור דגמי נטייה חדשים מתערובות של מסורות ומנהגים. עם כל הקושי הזה עדיין אנו מצליחים לנסח כללים חדשים המקובלים על רוב חברי האקדמיה, וקרבים אנו לסיום הפרק הקשה ביותר, הוא נטיית השם. אבל בשני התחומים הרגישים מאוד, וקרובים ללבותינו, ואנו רואים בהם את "הלשון הכללית", והם התחביר והניב או הפראזיאולוגיה, לא עשתה האקדמיה דבר נורמטיבי כלשהו, וחושש אני, שאינה מסוגלת לעשות דבר.

כל עוד אנו עוסקים בתצורה (במורפולוגיה), קרקע מוצקה תחת רגלנו, האפשרויות מוגבלות וברורות, עלינו לבור, והבחנים לבררה חדים, כשאנו באים לדון בתחביר, למשל, בשאלה כמו סדר המלים במשפט, לא תחביר אחד מורש לנו, אלא תחבירים. איני מתכוון עכשיו למקרא, למשנה ולעברית של ימי הביניים מיסוד התיבונים, אלא למאה או למאה וחמישים השנים האחרונות. בהרצאת הא' בנודיד שמענו תביעות לשיפור דווקא בתחום התחביר והפרזיאולוגיה, ואיני צריך לומר, עד מה אנו מעריכים דרכו בלשון, דרך כתיבתו; על כל פנים אני מוכן לומר, שאני נכון לקבל את רוב הכרעותיו בעניין שימוש הלשון, אך האם נעלם ממנו עצמו, כי הדרך או הדרכים האחרות, שהוא פוסלן ומבקש לשרשן, אף הן מצויות בדברי מיטב סופרנו? הואיל וכאן הבררה אינה של הנכון בהחלט מן האסור בהחלט, אלא של העדפה ושל טעם, לדעתי אין בכוחה של האקדמיה להורות להלכה פסוקה מאוששת בראיות חותכות, הגיוניות ומוסכמות על הכול או על הרוב. וכשאין התנאי הזה להלכה

פסוקה, על המוסד כאקדמיה להיזהר מלהיכשל בעניינים המסורים לטעם בלבד. שוב אזכיר את דוד ילין, שטען בוויכוח עם בן יהודה כלפני שישים וחמש שנים: לוועד הלשון ישנה זכות שתקובלנה הצעותיו, כל זמן שיש לו על מה לסמוך, כל זמן שיש איזה נימוק להצעותיו. אך בנוגע לגזרות סתם במה כוחו גדול מאחרים? (זיכרונות ד' עמ' 41). נכון, כוחה של האקדמיה גדול מכוחו של ועד הלשון, לא יוכל אדם לטעון נגדה טענת "מי שמך", אף על פי כן כוחה וסמכותה האמיתיים הם בצדקת תביעתה, תביעה המעוגנת בידיעה ובהבנה מעמיקה בכל תהליכי הלשון העברית לדורותיה ולרבידה. אם נבוא לפסוק פסקים בעניינים, שאך הטעם יהיה הבוחן היחיד בהם, אמנם ימעטו ההיסוסים בלבד של כל חבר וחבר, מה טיב העברית שהוא רוצה בה בימינו, אבל רבו המחלוקות בין החברים!

כבר הושמעה הטענה, והשמיעה לאחרונה בישיבת המליאה ביום י' במרחשוון חברנו הא' קדרי, כי הגיעה השעה לחיבור דקדוק נורמאטיבי לעברית החדשה. ביקשתי ממנו באותו המעמד הצעה מפורטת, ואמנם קיבלתיה והבאתיה לפני המנהלה.

הואיל ונמנע מחברנו קדרי להשתתף בישיבה זו, ולא יוכל להשתתף בוויכוח ולהציע את הצעתו, רואה אני לקראת לפניכם:

לכבוד

פרופ' ז' בן-חיים - נשיא האקדמיה ללשון העברית

מבקש אני להשיב על מכתבך ועל ה"אתגר" שבו, אף שאיני משלה את עצמי שיש בידי הצעות מספיקות. מכל מקום, תוך כדי עיסוקי בבעיות הלשון העברית של ימינו בשנים האחרונות, נתחזקה בי ההכרה, שאין עוד כל הצדקה להתעלם מקיומה העצמי של לשון זו ומחוקיותה הפנימית, ואין כל טעם להוסיף ולמדוד אותה במידותיהן של הלשונות העבריות של העבר.

אכן השאלה היא, כיצד ניתן לבצע את פעולת התיאור. נראה לי, שהאקדמיה יכולה להטיל על חברים אחדים שלה לרכז עבודות צוות בשיתופן של המחלקות ללשון העברית באוניברסיטאות השונות בישראל. קבוצות עבודה מכל אוניברסיטה ואוניברסיטה יוכלו לקבל על עצמן תיאור תחום מסוים של הלשון, כפי שיוחלט על כך במשותף. כוונתי להכין תכנית אב לתיאור המקיף, שתכלול את לשון הדיבור התקנית (-הפורמאלית) מכאן ואת לשון הכתיבה התקנית (שאינה אמנותית - ספרותית) מכאן. מאליי מובן שלפני חלוקת תחומי ההתמחות וההתרכזות בעבודות השונות תעובד שיטת איסוף הנתונים הן ללשון הדיבור (כגון במדגם מייצג של שיחות משכילים דוברי עברית כשפת אמם, לאחר שייקבע מי נחשב כ"משכיל" בחברתנו היום), והן ללשון הכתיבה (כגון מחיבוריו או מהרצאותיו הכתובות או מאיגרותיו של סופר בן דורנו שייבחר לכך, או מסוג מסוים של כתיבה עיתונאית כפי שיוחלט על כך מראש).

יש לי הרושם שהמחלקות ללשון העברית באוניברסיטאות ישמחו להטות שכס לעבודה משותפת, תוך כדי מניעת כפילויות מיותרות ביניהן.

אני משוכנע שכדאי לנסות את ארגון העבודה הזאת, אף אם היא נראית מקיפה וקשה: גם הצלחתה החלקית בלבד, ואפילו כישלון בה עדיפים בעיני על הדבקות ה"עקרונית" בנורמות של העבר ועל חוסר המעש לתיקון המצב.

ודאי תהיה הזדמנות להוסיף בירורים בישיבות האקדמיה הקרובות, ואני מודה לך על הזמנתך להציע הצעות.

בכרכה ובהוקרה,

פרופ' מ' צ קדרי

רבותי, זו אמנם הצעת יחיד, אבל לא דעת יחיד באקדמיה.

אני שואל, האם האקדמיה, שרבים מחבריה כואבים את ההתרחקות מדרכי שימוש הלשון שהיו מקובלים דורי דורות ונחשבים למופת גם היום בעיני רוב חברי האקדמיה תהיה נכונה בשעה זו לומר: קינה על הישן לחד - וזכות החדש להיות בריה בפני עצמה לחד? והחדש הזה מהו? האם שימושי הלשון וכלליה כפי שהם רווחים, למשל, בפרוזה של עגנון, הזו, שלונסקי בתרגומיו הנפלאים, אלתרמן בפרוזה שלו, שהם אינם בני דורות רחוקים (אני מזכיר רק סופרים שהלכו לעולמם), או האם שימושי הלשון כשל ביאליק לא ייכללו בגדר "עברית חדשה" כדעת חוקרת לשון אחת, המוציאה את עגנון וביאליק מכלל דיוניה באחד מפרטי הדקדוק הסותרים הנחתה - מפני שיצירתם משל אלו אינה בגדר "עברית חדשה" כהגדרתה.

אם אמנם האקדמיה מסוגלת להחליט מהו הבסיס, כלומר מהם המקורות שתושפת עליהם כתיבת הדקדוק הנורמטיבי לעברית החדשה, הווה אומר כל מה שנמצא בהם הוא מופת ללשון ימינו, וסמה מכך את שלא נמצא בהם, אבל נמצא במקרא, במשנה ועוד מקורות כאלה - אם כל זה האקדמיה מסוגלת לקבוע בימינו, אפילו לא במהרה, תהיה לאקדמיה האפשרות להכין את הדקדוק הנורמטיבי המבוקש כל כך. כידוע, עובדים אחדים במילון ההיסטורי עוסקים בכינוס החומר מתוך הספרות החדשה לצורכו של המילון, ולא יהיה קושי לכוון אותם לאסוף את החומר כך, שיהיה גם טוב להכנת הדקדוק. אגב אורח אציין - (אגב אורח - כי אי אפשר לי עכשיו לדבר על מפעל המילון), שמלאכת הכינוס למילון ההיסטורי לפי שיטתנו כוללת ממילא הרבה עניינים מבחינת צורכי הדקדוק.

אני מבקש מכם, רבותי, שלא לראות בדברים שאמרתי, חלילה, התגרות. אלא זו, כלומר ברירת המקורות להשתית עליהם את הדקדוק הנורמטיבי, לדעתי, הדרך המדעית היחידה ההוגנת לאקדמיה לחבר דקדוק לעברית החדשה. על פי סברות העוליות מדי פעם בפעם בדעת איש זה או איש זה, המגדיר עניין לשוני לראוי בימינו או לשאינו ראוי, לא ייכון דקדוק נורמטיבי של אקדמיה המכבדת את מעמד לשונה ומעמדה שלה.

מכיר אני שני מפעלים מדעיים מכובדים מאוד, המתכוונים להיות גם נורמטיביים ולשרת את הלשון המודרנית. האחד הוא "אוצר הלשון הצרפתית", והאחד מילון של הלשון הפולנית מטעם האקדמיה למדעים של פולין. האוצר הצרפתי כולל במושג "לשון מודרנית תקופה שלמן 1789 ועד 1960, 80% מן הדוקומנטציה שבו לקוחים מן הספרות היפה, והשאר משאר סוגי הכתיבה בצרפתית. הפולני אף הוא מתחיל באמצע המאה ה-18. (לא ייכון לוותר על לשון גדולי הסופרים הפולניים שהחלו בפעולתם על סף המאה ה-19, והוא אף חמור בכרירת המובאות מדברי סופרים, מתוך ההנחה, שגם סופר עשוי להתרשל בסגנון. הם מבקשים להציג במובאות מופת לדרך ההבעה בדורנו.

ואילו אנו, בעלי הלשון העברית, שעדיין רוב כבודה וגדולתה גם בעיני העמים הוא ביצירות שנכתבו בה, בספרות ובמדעים, בימים שעברו - לרבים בקרבנו אצה הדרך ליסד תקנים חדשים מטעם האקדמיה ללשון על פי לשון "המשכיל". יש מוסיפים "המשכיל הישראלי הבינוני", או על העברית שמן 1948.

אף גם זאת: דקדוק לעברית החדשה חייב לכלול פרק על ההגיגו. בעניין זה יש ממש שערורייה במחקר העברית החדשה. הכותבים על העברית החדשה "הישראלית" כולם מתעלמים מן המציאות, שלפחות מחצית אוכלוסי ישראל במדינתנו עדיין

מבדילים או מסוגלים להבדיל בלשונם בין אל"ף לעי"ן, בין כ"ף רפה לחי"ת, והם מורים כי בעברית של "המשכיל הישראלי הבינוני" אין הגאים אלה נוהגים, או אינם נחשבים לתקן - כלומר לסטאנדארד בלעז. וכל זה: בשעה שבימינו יותר ויותר מאנשי ה"מזרח" הם בעלי מעמד בהנהגת החברה, בכנסת, במפלגות ובמוסדות הציבור האחרים, ולשמחתם גם באוניברסיטאות, והללו מתיזים הגאים אלה כפי שירשום מאבותיהם, וכפי שהעזו בשעתו ועד הלשון לקבוע, כי הגייתם היא תקן בעברית. אנשי "מזרח" האלה הוגים כך ויהגו, בתנאי שגם לשונם תיחשב לשון "משכיל בינוני" בעיני מורי ההוראה של העברית באוניברסיטאות ובעיני שליטי התקשורת ההמוניים.

דקדוק נורמאטיבי של העברית מטעם האקדמיה ללשון העברית חייב לתת תשובה פסקנית לשאלות ההיגוי, וממילא מה שינקוט יפסול את הדרך האחרת. לפי שעה המצב כך הוא: ועד הלשון החליט, כי ההגייה למופת היא הקרויה "מזרחית", ואותה ניסו - אם לא כולה, הרי בכמה מעיקריה - לחייב בכלי התקשורת ההמוניים. משהו הצלחנו. אני כשלעצמי איני בטוח, שאם נחזור לגולל את הפרשה הכאובה הזאת, לא נביא לידי השמעת דעות, מנומקות, לביטול חובת ההגייה "המזרחית" גם להלכה, ואולי במצב זה של העניין תיפול ההכרעה לטובת ההגייה האשכנזית במערכת "העיצורים".

הטעם האמיתי והעמוק, שהביא לחדלון הוועדה לתקנת הלשון - עצם הקמת הוועדה היה ניסיון חשוב - ולהחלטת המליאה בשאלה, שהביאה אותה הוועדה לפניה ביום בסיוון תשל"א, בזה הלשון: "שלא להיזקק לעניין ולהסירו מסדר היום" - הוא לפי הבנתי, ההכרה כי בשאלות סגנון, תחביר ושימושי הלשון אין בידנו כהנים חדים וברורים, מה לרחק ועד כמה לרחק, וכל החלטה עשויה להיות פרי מקרה מוצלח יותר - או מוצלח פחות.

מה אפוא אפשר לה לאקדמיה לעשות לשיפור השימוש בלשון, או לפחות להציב סכרים מפני שיטפון הלעזתה של העברית בדרכי ההבעה שלה?
אף על פי שלפי מיטב הבנתי והכרתי סמכותה של האקדמיה מסתיימת עם עצם הפסיקה והבאת פסקה לפני הממשלה לשם הגשמתו, סבורני, שעלינו לעשות גם להפצתה של העברית "הטובה", אבל הפצתה בדרכים נאותות, ההולמות סגנון עבודתה של אקדמיה ואת יכולתה. אל נשכח: "גדוד מגני השפה" מעולם לא היה כלי מכליו של ועד הלשון, לא ביאליק עמד בראשו של הגדוד, אלא אוסישקין. דעתי שלי, ולא דעת נשיא האקדמיה, היא, שראוי כי יהיה לנו גם היום ארגון לוחם לעברית, אבל לא עניינה של האקדמיה לכוננו.

ודאי, כל איש ואיש שבאקדמיה ייטיב לעשות, אם יריב את ריבה של העברית וקיפוחה בכל מקום שהוא, כשם שניסיתי לעשות מדי פעם בפעם באוניברסיטה העברית. אבל האקדמיה - שונה. היא יכולה לעשות אך מה שהיא כבר עושה מאז קיומה, היינו לקיים פרסומים עממיים כמו "לשוננו לעם" ו"למד לשונך". להפצה המונית במוסדות למיניהם, ולהעמיד יועצים בכמה מרכזים, או כמו שאומרים היום "מוקדים", המשפיעים על טיב העברית, כגון כלי התקשורת ההמוניים. פעולה זו מן הראוי להגביר - אם אפשר. ברם, עצם הייעוץ וההדרכה בשאלות העולות מדי יום ביומו, כשאין לימינם הלכה פסוקה של האקדמיה, ולא ייתכן שתהיה, יכולים להינתן רק בידי אנשים שהאקדמיה מוכנה לראות בהם מוסמכים לייעץ ולהורות, הן מצד ידיעתם השורשית בעברית, כפי שהיא ניכרת בכתיבתם ובניסוח דבריהם, והן

מצד כושרם להאזין ולהבין לצורכי החיים הדחופים. איני צריך לומר, כי מזיגה כזו יקרת מציאות היא. לפנים לא היו ידענים ומיטיבי סגנון כה יקרי המציאות; בימינו נתדרר, אף על פי שנתרכו המחלקות ללשון ולספרות באוניברסיטאות. החינוך האוניברסיטאי, כידוע, הקים דור אנשים מלומדי דקדוק ומתודולוגיות וטרמינולוגיות של דקדוק, ולא דווקא יודעי לשון, רצוני לומר, ברמה שהאקדמיה בהרכבה היום מה ילד המחור איננו יודעים - מוכנה להאציל מכוחה להם, כדי שידריכו וייעצו במקומה ובשמה. יבואו חברי המנהלה לשעבר, שתבעו יתר פעילות האקדמיה בתחום שיפור איכות הלשון, ויעידו כאן, שלא התקציב הוא שמנע מן האקדמיה להגביר פעולה זו. סוף סוף מוטב שנזכור, כי התקציב לצורך זה הושג מן הצרכן עצמו, מרשות השידור. השאלה הקשה היא של כוח אדם - נאמר של "כוח גברא" בלשון. ואני לא אעלים מכך, כי אני צופה לעתיד פעולתנו ברשות השידור בדאגה חמורה, כשתהיה לו למר בנדוד הזכות לפרוש מתפקידו. אומר מקצת שבחו בפניו: אלמלא הכבוד שרוחשים לו ברשות השידור, בהיותו מלומד, מחבר ספרים ומחקרים בלשון ובכל סגנון, והוא מבין לצורכי העובדים ברשות השידור, אלמלא כל זה, לא היו נענים להוראותיו, ולא היינו משיגים את ההישגים שיש לנו שם. נכון, שבעיניו של מר בנדוד ההישגים כמעט מבוטלים, אבל אל נגזים במיעוט הדמות. הלא שמענו מפי האדונים שלו ובנדוד, באיזו אווירה הם פועלים. אווירת הזלזול וההפקרות - קוראים לה מתירנות - אינה אופיינית דווקא ביחס אל הלשון העברית, אלא ביחס לתרבות העברית בכלל. אשר ללשון העברית יש פאראדוקס בחברתנו. אין מורגש זלזול בעברית מצד "עמך" וממילא אין מורגש גם זלזול באקדמיה ובמעשיה מצד סתם בני אדם, אבל הוא קיים במה שמכנים ה"עילית", האינטליגנציה האקדמית, רבת ההשפעה של כלי התקשורת.

זו משתדלת הרבה ומשתבחת בידיעת האנגלית ומקילה ראש בעברית; אתה עובר בקרית האוניברסיטה ושומע מורים ותיקים בארץ, ומהם ילידי הארץ, מדברים להנאתם אנגלית; נתרכו הכתים שילדי הארץ גדלים בהם ומתחנכים בשתי הלשונות, הגבירה - האנגלית, והשפחה - העברית, ולא רק בבתי עולים היושבים די שנים בארץ, אלא גם בבתי ילידי הארץ, שהוריהם חינוכם בעברית בלבד. אומרים, כי יש דרישה גדולה לעורכי סגנון בבתי הוצאה של ספרים, ואין אנשים היודעים מלאכה זו כראוי.

מה נעשה במשך עשרים שנים האחרונות במוסדות ההשכלה הגבוהה במחלקות המתאמות, כדי לטפח סוג זה של בעלי מקצוע בעברית? כלום שכחנו את חצי הלעג ואבני הבליסטראות, שנשלחו לעבר המסגנים, כמו הפועלים במוסד ביאליק, מצד אקדמאים מקצוענים, התובעים זכות קיום למה שכונה ה"עברית החדשה"? אבל איננו צריכים להיות פסימיסטים. אפנות עשויות לעבור וכבר היו דברים מעולם. בראשית חידוש הדיבור עלה גל, פה בירושלים, גל של עברית מודרנית שאיים להציף את הלשון, גם בכונה להכריזו כביכול על עצמאותה של הלשון החדשה, החיה. באותם הימים כתב לילנבלום ב"השלח" (תרנ"ח, כרך ג' עמ' 131): "קול דברים עבריים אנו שומעים ותמונה עברית אין אנו רואים, והדברים עושים עלינו את הרושם של נכרי מדבר יהודית", שנים אחר כך אמר ביאליק:¹ "בשעה שהם משתמשים

(1) הדברים לא נתפרסמו, והם רשימות, כנראה, של זיכרון דברים מישיבות ועד הלשון כ"י מס' 175. באותה רשימה מצאתי גם: "המשמרים והמתקדמים יהי חלקי עם הראשונים".

בלקסיקון המקובל, יוצאת עברית מרוסקת ורצועה, ואין בה ריח וטעם עברי, כמעט לשון לועזית זולה ופגומה". - כאילו לגבי הנעשה היום נאמרו הדברים. ידוע מה עלה לו ל'סגנון הירושלמי' - כבן לילה קם ובן ימים לא רבים נפל. סוף סוף המופת הלשוני, שהדורות מתחנכים עליו, הוא לא תורות הבלשנים או שאר המלומדים למקצועותיהם, ולא שדרים ובדרנים בכלי התקשורת. הדורות מתחנכים על לשון מיטב הסופרים, ומי שקורא את הסופרים ילידי הארץ בני דורנו אין לו כל סיבה להיות חרד לבאות.

על כל פנים האקדמיה ללשון העברית על פי עצם מהותה וטבעה נדרשת לפעול לא רק מתוך ידיעה שורשית בלשון, אלא גם בצפייה למרחוק ככל האפשר. לא ראוי לה שתמהר ותסתום את הגולל על התקנים של "העברית הישנה" כבר עתה בימינו. מבקש אני את סליחתכם על שהארכתי בפתיחתי, אך ראיתי חובה עליי מכוח התפקיד שהטלתם עליי לסקור את מעשי האקדמיה בתחום השימושי ולבקש מכם להתרכז בוויכוחים בשלוש נקודות האמורות: א) תפקיד האקדמיה, ב) גבולי סמכותה, ג) ויכולתה.

הא' אבן-שושן: שמענו מסה על הלשון. הדברים כתובים. אולי כדאי שנסתפק הפעם בשמיעת ההרצאה, ונקבל את הדברים בכתב. לקראת המליאה הבאה יהרהר כל אחד בדברים שנשמעו. הרבה מן הדברים טעונים עיון. במליאה הבאה נשוב לנושא ולדין.

הא' מורג: בישיבה הבאה יהיה אם כן על סדר-היום סעיף אחד: ויכוח על הנושא.

הא' אברמסון: התחבטנו בשאלה, ולא רצינו להציע זאת לחברים. טוב, שהחברים עצמם מציעים זאת.

הא' רבין: אני מתנגד להצעה לדחות את הדיון. עכשיו הדברים טריים. עד כמה שזכור לי, זה היה הסעיף העיקרי שעמד בסדר-היום. אני חושב, שאם נדחה את הדיון על השאלות שהועלו בהרצאה וכן על שאלות אחרות, שוודאי החברים רוצים להעלותן, ושההרצאה לא נגעה בהם, איני יודע מתי נגיע לזה. אני מציע, שנקיים את הדיון עכשיו.

הא' מורג: בין כך וכך לא נסיים את הדיון היום, ונצטרך להמשיך בו בישיבה הבאה. אני מקבל את הצעת הא' רבין.

הא' סדן: בידינו לבחור: או שנתחיל בוויכוח ונרוויח קטטה קטנה; או שנדחה אותו ותהיה מחלוקת גדולה.

הא' אברמסון: אני חייב להעמיד להצבעה את שתי ההצעות: של מר אבן-שושן ושל מר רבין.

הא' אבן-שושן: אני מוותר על הצעתי.

הא' שלי: אין זו שאלה של הצבעה. אם יש משהו, שיש לו מה לומר עכשיו - מדוע נמנע זאת ממנו? מי שאינו מוכן לדיון - יקבל רשות הדיבור בישיבה הבאה.

ב. הא' מורג: אפתח דברי בשאלת ששאל הא' אורבך בישיבת המליאה ביום כ"ט באדר ב' תשל"ו. נושא השאלתא היה העברית העילגת שבפי רבי המדינה ודבריה. הא' אורבך שאל: מה עושה האקדמיה כדי לתבוע את עלבונה של עברית זאת ולשנות מציאות זאת. הוא הציע, שהאקדמיה תודיע לממשלת ישראל, לכנסת ולגופים אחרים, שהיא מוכנה להעמיד את שירותיה למטרה זו. התשובה שניתנה במליאה הייתה, שהאקדמיה תודיע, שהעניין הועלה בישיבת המליאה. כלומר, בעצם, לא הסכימה האקדמיה להעמיד את שירותיה לעניין זה. הסיבה לכך היא לא משום ששירותיה אינם טובים, אלא משום שהשירותים אינם מספיקים, אינם ערוכים ואינם עשויים למשימות השונות, שהאקדמיה צריכה ליטול על עצמה לפי התקנון שלה. איני מסתמך על התקנון מבחינה פורמלית; נראה לי, שהתקנון מציג את שלוש המטרות העיקריות שלמען הוקמה האקדמיה. הבאתי מטרות אלה בראש ההצעה שלי לעניין תחומי פעולתה ודרכי עבודתה של האקדמיה - הצעה שנשלחה לכם לפני הישיבה, והמונחת עתה לפניכם.

1. פתיחה

תקנון האקדמיה קובע, שהמוסד הוקם לשם המטרות הבאות:

"(א) לעשות לכינוס ולחקירתו של אוצר המלים של הלשון העברית.

(ב) לעשות לחקירת מבנה הלשון העברית, תולדותיו וגלגוליו;

(ג) לכוון את דרכי התפתחותה של הלשון העברית לפי טבעה, לפי צרכיה ואפשרויותיה בכל תחומי העיון והמעשה, באוצר המלים, בדקדוק, בכתב, בכתיב ובתעתיק".

הגיעה השעה, שמליאת האקדמיה תדון בשאלה, אם פעולותיה של האקדמיה מכוונות להשגת מטרות אלה. גדולים ונכבדים הישגי האקדמיה בשני תחומים חשובים, המילונאות והמינוח; אבל ספק, אם נוכל להצביע על פעולות רבות שהאקדמיה יזמה אותן, פעולות של מחקר שהן בגדר מטרה (ב). אשר למטרה (ג), שעיקר מהותה היא הזיקה שבין האקדמיה לבין העברית בת זמננו, הרינו רואים, שאחדים מסעיפיה, כמינוח וככתיב, היו והנם במרכזי העשייה של האקדמיה, ואילו נושאים נכבדים אחרים - ובכללם התקן שבכתב ושבעל-פה (הווה אומר: דרכי הכעתו של אדם מישראל), רמות של שימוש ונסיבות של שימוש, התחרות שבין העברית ולשונות הלעז, ובלשון קצרה נושאים שונים מהותה ועידה של העברית הלא-זמננו - נושאים אלה לא הכול סבורים שהם זכו לטיפול ההולם. עובדה זאת עלתה כמה וכמה פעמים בישיבות המליאה, ותבעו חברים חזור ותבוע שהאקדמיה תשים שאלות אלה בראש מעייניה וללא דיחוי.

2. מבנה האקדמיה ושאלת תחומי הפעולה ודרכי העבודה

ההצעה הבאה לשינוי במבנה האקדמיה מבקשת לעשות את האקדמיה ערוכה לטיפול בכל התחומים אשר תקנונה קובע אותם בגדר מטרותיה. במבנה כמות שהיא עתה אין האקדמיה עשויה כל הצורך לטיפול במטרות (ב) ו(ג), להוציא את תחום המינוח.

לפי הצעתנו תהיה האקדמיה בנויה ארבעה אגפים:

- אגף המילון,

- אגף המחקר,

- אגף המינוח,

- אגף העברית בת-זמננו.

בראש כל אגף יעמוד חבר האקדמיה, שישמש אף כראש ועד האגף. ועד האגף יגיש אחת לארבע שנים תכנית פעולה למנהלת האקדמיה ולמליאה. מבנה זה, המוצג כאן בקוויו העיקריים, יחייב הגדרה ברורה של המשימות המתחייבות משלוש המטרות אשר למען השגתן הוקמה האקדמיה, ויאפשר טיפול מגובש ומרוכז בכל תחום.

עד כאן דבריי בהצעתי שבכתב.

מתוך הערכה להישגיה החשובים של האקדמיה במספר תחומים, ומתוך שאיפה לשפר את דרכי עבודתה של האקדמיה בתחומים אחרים, באתי להציע הצעה זאת, המבקשת לגבש תחומי פעולה ודרכי פעולה.

ראשית אומר, שעבודתה של האקדמיה סובלת מריכוזיות יתרה, והמליאה, שחייבת הייתה להיות גוף חי, יוזם ופעלתני, מקדישה חלק גדול מזמנה לעניינים שאינם חשובים. התקנון קובע, שהמליאה חייבת לעסוק באישור דו"חות של המנהלה, באישור תכניות-פעולה, בהצעות תקציב וכדומה. אך רוב רובו של זמן דיוני מליאת האקדמיה מוקדש לעניינים אחרים. עניינים של מדיניות, עניינים שיש להם חשיבות ראשונה במעלה, כמו העניין שאנו דנים בו היום, עולים על הפרק לעתים רחוקות מאוד. זוהי תוצאה של מבנה, לא תוצאה של רצון רע או חוסר מחשבה. למוסד יש מנהלה, יש מליאה, יש ועדים. מה היחס בין גופים אלה? להלכה, כפופה המנהלה למליאה; אבל למעשה מתרכזת קביעת המדיניות בידי המנהלה, וסמכויותיה המעשיות של המליאה נצטמקו. במידה רבה גרם לכך ההרכב של המליאה, שהיא גוף כבד, הטרונגי, גוף שיש בו אנשים בעלי השקפות שונות ובעלי רקע שונה. אין בכוחה של המליאה לתפקד כהלכה, וליטול על עצמה את ביצוע העניינים שהם באמת חשובים. הדברים הגיעו עד כדי כך, שיש חברים לא מעטים המדירים רגליהם כליל מישיבות המליאה; חברים אחרים תמהים, אם בהשתתפותם בישיבות המליאה הם ממצים את התרומה שהם עשויים לתרום לפעולות האקדמיה.

ועוד: יש שהמליאה דנה בעניינים, מבלי שיהא לפניה מידע מדויק לגביהם. וזאת משום שבמבנה הנוכחי אין לאקדמיה הכלים לאיסוף המידע הדרוש. אדגים בעיה זאת מעניין, שהנשיא הזכיר אותו היום בהרצאתו, אשר בה אמר שמחצית מתושבי המדינה היום הוגים ח' וע'. הייתי שמח מאוד, אילו יכולתי לאשר את המידע הזה. אך זהו דבר, שצריך לברר אותו. אבל לאקדמיה אין הכלים לביורר הדבר, כשם שאין בידיה הכלים לטיפול בבעיית ההגייה.

שאלת העברית בת-זמננו איננה שאלה של תיקוני לשון בלבד, אלא הרבה יותר מזה. השאלה היא שאלת מהות הלשון היום, מהות הלשון בעתיד, היחס בין תוכן לבין צורה, הרבדים בלשון - בקיצור עולם מלא. אני מסכים בהחלט לדברי הנשיא, שהשאלה היא בתחום התרבות העברית שאנו בונים אותה. אבל האם אנו חשים בדופק זה של תרבות עברית בעבודתנו באקדמיה?

דיברתי קודם על שאלת הכלים. יש לתת את הדעת גם על שאלת המסגרות, שבהן פועלת האקדמיה. עד כה פעלה האקדמיה במסגרות של ועדים וועדות. הוועדות הן גופים לשעה, והוועדים, שהם גופי קבע, אינם מקיפים את כל התחומים שראוי לפעול בהם, ואין להם כלים לפעולה. לפיכך באה הצעתי לקבוע מסגרות חדשות.

השינוי המוצע הוא תוכני ולא פורמלי בלבד. האקדמיה תהיה בנויה ארבעה אגפים: אגף המילון, אגף המחקר, אגף המינוח ואגף העברית בת-זמננו. בראש כל אגף יעמוד חבר האקדמיה, שיהא ראש ועד האגף. הוא יהיה אחראי לתכנון העבודה ולביצועה. על ראש האגף יהיה להקדיש זמן ניכר לעבודתו זאת, ולפיכך מן הדין שייטול שכר. באגף יפעל מנגנון של קבע, שאת עיקרו אפשר יהיה לגייס מבין עובדי האקדמיה. עיקר החידוש הוא באגף המחקר והפרסומים ובאגף לעברית בת זמננו. אגף המחקר והפרסומים ייזום סקרים ומחקרים, שהאקדמיה צריכה להם לצורך עבודתה, ואחרים שהם צורכי השעה. הוא אף ידאג לכך, שהאקדמיה תייחד חלק יותר גדול מתקציבה לפרסום מחקרים. בתקציב השנה הבאה, שהובא לפני המליאה בחורף זה, הוקצב לפרסום מחקרים סכום של 50,000 ל"י. סכום זה אינו מספיק אף לפרסום כרך אחד.

אגף העברית בת-זמננו יצטרך ליטול על עצמו את המשימה החשובה של טיפול שיטתי בבעיות של העברית הכתובה והמדוברת, של עיצוב דגמים בתחומים אלה, של העלאת יוקרתה של העברית הטובה. במידה רבה תלוי מעמדה הציבורי של האקדמיה בהצלחת הפעולה בתחום זה, והצלחת הפעולה לא תיתכן ללא תכנון, קביעת סדר עדיפויות וניסויים חוזרים ונשנים תוך שאיפה למצוא דרכי עבודה חדשות. הקמת אגף, שיתרכז בבעיות העברית בת-זמננו, יהא בה לקדם את הטיפול בתחום זה. גם בתחום המינוח, שבו עשו ועד הלשון והאקדמיה גדולות, יהא בהקמת אגף מיוחד משום גיבוש מסגרת, שתוכל לפעול מבחינת תכנון הפעולה וקביעת העדיפויות - באורח עצמאי.

נראה לי שהעצמאות שתינתן לאגפים, תהיה להם לברכה - להם, ולאקדמיה ככללה. אמנם זאת היא עצמאות מבוקרת, שהרי, כאמור בהצעה, יגיש ועד האגף למליאה ולמנהלה תכנית פעולה אחת לארבע שנים; אבל עם זאת, במבנה הנוכחי של האקדמיה רק למנהלה יש למעשה עצמאות כזאת. ועוד בעניין זה: האם קיבלנו אי-פעם מאיזה גוף מגופי האקדמיה תכנית פעולה רב-שנתית, לארבע שנים, או לפחות לשנתיים?

המבנה המוצע עשוי לפתור גם בעיה של השגת כספים למטרות מוגדרות בתחומי עבודתם של האגפים. ראשי אגפים בעלי יזמה, יוכלו לפנות למוסדות ולקרנות ולגייס כספים למטרות של מחקר ושל עשייה. אינני יודע, אם דבר זה אפשרי במבנה הנוכחי של האקדמיה. אבל נראה לי סביר להניח, שהדבר יהא קל יותר, אם יינתן לבעלי יזמה לפעול למען מטרות שיש לציבור עניין בהן, כגון למשל ייסוד קורס - ואולי בית-ספר לעורכים לשוניים.

יש בארץ מחסור רב בעורכים לשוניים - אבל, ככל הידוע לי, לא נקטה האקדמיה יזמה כדי לפתור את הבעיה. לא בעניין זה ולא בעניין הקמת עתודה של מזכירים מדעיים בתחום הלשוני.

מדוע לא ננסה לחרוג מכבלי הפעולה השגרתיים? הצעתי, שעיקרה הקמת אגפים בתחומי פעולה מוגדרים ומתן עצמאות לכל אגף, מבקשת להעלות אפשרויות לדרכים חדשות של עבודה, ולשפר את תדמיתה של האקדמיה בציבור.

נשיא האקדמיה אמר בדבריו, שאין אנו יכולים לפסוק בעניינים רבים שבעברית בת זמננו. נכון, איננו יכולים לפסוק בכל עניין, ואיננו חייבים לפסוק בכל עניין, אבל ציבור המורים והתלמידים - ציבור רחב מאוד - רוצה לשמוע אותנו - גם לגבי דברים שאין אנו יכולים לפסוק בהם. תהא האקדמיה מעורבת יותר בתחום המעשים

של הלשון. היא חייבת לעשות זאת, כי הדבר הוא בנפש הלשון, בנשמת התרבות שלנו.

הא' רבין: למעשה קיימים היום אצלנו שני אגפים: המילון והעבודה המעשית. יש עצמאות לשניהם, אי אפשר, שתקבע המליאה בעניינים שוטפים של המילון. ההישגים שם ניכרים מאוד. אני מקווה, שהבעיה הכספית של המילון תיפתר, ושמלאכת המילון תוכל להימשך במלוא התנופה. מצד שני יש הרגשה, שבענייני המינוח אנו סובלים ממחסור בכוח-אדם. אשמח, אם מה שאומר איננו נכון, יש הרגשה, שיש פחות מדוי עובדים ושהוצאת המילונים איטית. האנשים שיכולים לעבוד בהם, העושים עבודה ברוכה, אין כוחם מספיק כדי להוציא את הדברים בזמנם. מחקר על התקופה העתיקה של הלשון העברית או על שאלת הדקדוק במקורות, אם מחקרזה לא יצא לאור אלא כעבור חמש שנים, עדיין יישמר בגדר מחקר טוב אלא אם כן קדמו אחר. אבל מילון של מונחים מתיישן במהירות רבה. מילון כזה, כשהוא מוכן ואינו יוצא בתוך תקופה סבירה, מתיישן מבחינת התוכן. מונחים רבים יחסרו בו. נאמר לי, שהמילון למונחי המכונית היה מיושן בצורה ניכרת כאשר יצא לאור - בגלל האיטיות בעיבוד החומר.

השאלה היא, אם אנו מקציבים די הצורך מן הכוחות והאמצעים העומדים לרשותנו לקידום ענייני המינוח, ולא רק לענייני המילון ההיסטורי. דבר שני הם דפי "למד לשונך". זוהי פעולה חשובה מאוד, שהיא גם חלק מעבודת המינוח. זוהי הדרך היחידה שיש לנו כדי להפיץ משהו מן המינוח ולעניין את הקהל במינוח שלנו. עלונים אלה הופיעו, אנשים התלהבו מהם. והנה העלונים חדלו להופיע, כי לא היה כסף.

הא' מדן: הם מתחדשים עכשיו.

הא' רבין: לפני יותר משנה נעשה הסכם עם כתב-עת המגיע למוורי הלשון באולפנים. הם היו מוכנים להדפיס את החומר, אבל לא קיבלו אותו. אני מקווה, שזה יתחדש במהרה.

הא' מדן: הדבר ממשי מאוד.

הא' רבין: עצם העובדה שדבר חשוב כל כך יכול היה שלא לצאת במשך תקופה ארוכה כל-כך - אומרת דרשני. כנראה שלא מקציבים מספיק מהכוחות שלנו לעניין זה.

איני יודע, מה קרה לתכנית להוציא במחשב את מפתח המונחים שנקבעו עד היום. דיברו על כך כמה פעמים. אני מבקש לטובת החברים, שיימסרו לנו פרטים היכן העניין עומד. זה חשוב מאוד לעבודת המינוח.

הא' אירמאי טרח ועשה עבודה חשובה מאוד על המשקלים שבמינוח. ראיתי קצת תוצאות של עבודה זו. אילו נעשתה העבודה באמצעים של האקדמיה, יכול היה לקדם אותה. אפשר לומר: למה אין אצלנו ועדה קבועה - לא ועד המינוח שצריך לעסוק בכיבו שרפות ובפתרון שאלות שוטפות, אלא ועדת מינוח, כמו ועדות אחרות שתעסוק

בעיקוב אחר שינוי השיטות ותאסוף חומר, כדי שתהיה בידינו תיאוריה כלשהי של מינוח. זה עשוי לקדם את הדברים במידה רבה.

יש לי ספקות, אם אנו יכולים להיכנס למחקר בעברית בת זמננו בצורה שהציעו האדונים מורג וקדרי. איני יודע, אם זה יכול להיעשות על ידי גוף זה. אבל יש הרבה תחומים בעברית בת זמננו, שאנו יכולים לעסוק בהם. אני רוצה להצטרף למה שאמר מר מורג, שאנו צריכים לחשוב לא רק על מה שאנו עושים, אלא גם על איזה רקע אנו פועלים. חסרים לנו מחקרים קטנים. אין צורך להקים גוף גדול למחקר, כדי לאסוף מידע על הרקע ועל מה שנעשה ללא כוונה לשימוש נורמטיבי; להיפך, עלינו לדעת מה נעשה, כדי שנוכל ע"י כך לכוון את העבודה הנורמטיבית שלנו.

לחצנו בזמנו להקמת ועדה לתקני לשון, שעסקה בענייני תחביר. הוועדה שבקה חיים, ואני מצטער על כך. היא פעלה בתנאים קשים. קשה לדבר על תחביר, לא רק מפני שהתחביר כשלעצמו זה דבר קשה יותר, אלא מפני שבארץ אין אנו רגילים לחשוב על תחביר במושגים תחביריים.

איני יודע, אם אפשר להחיות ועדה זו, אבל רוצה אני, שלפחות יבוא הדבר לדיון, אם זה רצוי, ושלא נאמר לכתחילה, שהתחביר הוא מחוץ לתחום יכולתנו.

הא' אפרתי: כדי לעדכן את חברי האקדמיה רצוני לומר, שאנו עתידים לחדש בעוד כחודש ימים את הוצאת הדפים של "למד לשונך". הוצאת הדפים תמומן על ידי חברת "הסנה". הדפים ישמרו על מתכונתם הקודמת, ורק בתחתיתם ייכתב, שמומנו בסיוע חברת "הסנה". ההסכם הוא לשנתיים.

זאת ועוד, אנו עומדים במשא ומתן מתקדם עם משרד הביטחון על הכנת דף שבועי לכל פקידי משרד הביטחון, ואולי אפילו לאלפי חיילי צה"ל בשירות קבע, שייקרא "שפר לשונך". גם עניין זה עומד להסתיים בהצלחה.

בעקבות ההחלטה האחרונה על המונח "עיצומים" שלחנו את ההודעה לכל עורכי העיתונים, לרדיו, לטלוויזיה, ואלה הודו לנו על כך.

באשר לתפוצה של "למד לשונך" - אין ספרייה בארץ בבית-ספר יסודי ועל-יסודי, שאינה מקבלת את הדפים האלה.

הא' מורג: זה לא שייך לעניין. זה כלל לא נוגע לסדר-היום.

הא' אברמסון: המנהל הכללי לא נתכוון להשתתף בוויכוח. הוא רוצה למסור מידע בעניינים שהועלו בשאלותיו של פרופ' רבין.

הא' מורג: אפשר למסור זאת בכתב.

הא' בן-חיים: "למד לשונך" מופץ חנם. האקדמיה אינה מקבלת על כך כל תמורה.

הא' מורג: הדיון הוא על מטרות האקדמיה ותפקידיה.

הא' אברמסון: אם חברים מביעים צער על מה שלא נעשה, יש רשות לשמוע גם מה שנעשה. זה לא ויכוח.

הא' אירמאי: אני חושב, שאפשר לעשות הרבה במסגרת המבנה הנוכחי. נשמעו טענות, שלא ידוע מה נעשה בגוף זה או אחר. הדברים יכולים להיעשות בצורה פשוטה. בראשית כל שנה ימסור הנשיא דו"ח בכתב על פעולות האקדמיה במשך השנה שחלפה על סמך החומר שיוכן ע"י המזכירות. על ידי כך יקבלו החברים מידע, ואין צורך בארגון מחדש.

ברצוני ליחד את הדיבור על עניין המינוח, שגם הנשיא וגם חברים אחרים נגעו בו, ובכלל זה דברי החברים על ריבוי רשימות מונחים בטכנולוגיה. המינוח בחיי יום-יום נחוץ דווקא בטכנולוגיה. העברית הייתה משופעת במלים בתחומים רבים, אך בטכנולוגיה לא היו מלים. ועדות המינוח הביאו לכך, שבמקום יצירה פראית נוצרה יצירה מסודרת. בוועדה המרכזית למונחי הטכנולוגיה, שעוסקת בעיקר במדעים מדויקים, בטכנולוגיה ובהנדסה, אנו פועלים לפי תכנית רב-שנתית. תחילה הכינונו מילונים בתחומים, שהציבור הרחב זקוק להם - כגון מה שדרוש לתלמידי תיכון והטכניון. אחר כך עברנו לטפל בנושאי הנדסת קרקע ומים הדרושים לפיתוח החקלאות. בסוף עברנו לתעשיית החשמל והמתכת וכעת אנו עומדים לגשת לתעשייה הכימית. המילון יצא לאור לפני למעלה מעשרים שנה. אנו מוציאים מדי שנה שניים-שלושה מילונים מקצועיים בהיקף של כ-500 מלים כל אחד. אי אפשר לומר, שהקצב הוא איטי, אך אינו מספיק, כי דרוש הרבה יותר. עלינו גם להוציא מהדורות ישנות של מילונים, כגון המילון למונחי המכונות, שהוכן לפני כעשרים שנה.

בחוברת "לשוננו לעם" האחרונה הבאתי סקירה סטטיסטית על הפעילות במינוח. ציינתי, כי בתחומים של חיי יום יום - הלכשה, רחצה, ספורט, משחקים, מסעדה, הצרכים עדיין גדולים. ומספר המילונים הרבה יותר מצומצם. משאלתי היא, שקצב הוצאת המילונים בענייני יום-יום יהיה דומה לקצב המילונים בטכנולוגיה. הסיבה לכך נעוצה במחסור בכוח-אדם. כאן יכולה להתעורר השאלה, שעורר הא' רבין. בוועדה המרכזית למונחי הטכנולוגיה, חשנו במחסור זה.

מזכיר הוועדה הוא אדם באמצע שנות השישים שלו ויצטרך לפרוש בקרוב, אם אין לנו עתודה לתחלופה והוא הדין בתל-אביב. הא' איתן עבר את גיל הפרישה, ואין ממלא מקום. אם אין אנשים צעירים, היכולים לשאת בנטל, הרי העבודה תרבוץ על שכמם של אנשים קשישים, העובדים בהתנדבות במידת יכולתם, שהיא מצומצמת בדרך-כלל. סבורני, שעיקר הבעיה הוא למצוא כוח אדם נאות ולהכשירו. הכשרת מזכירים מדעיים בתחום הזה אינה משימה, שרשאים אנו להשאיר לאוניברסיטות, המכשירות בעיקר מרצים וחוקרים בעתיד. המזכיר אינו צריך לעסוק במחקר, אלא בעבודה מעשית-שימושית. אולי האקדמיה, בשיתוף עם האוניברסיטות, תיזום פעולה להכשרת מזכירים מדעיים. הבעיה בוועדה לא רק בחיפה, אלא גם בתל-אביב ובירושלים.

הזכירו כאן את הרדיו, הטלוויזיה והעיתונות. לא היה מזיק, אילו הייתה האקדמיה יוזמת פינת-לשון בעיתונות היומית, לפחות אחת בשבוע. יצחק אפשטיין המנוח ערך מדור כזה, שזכה להצלחה. אם בכל עיתון יהיה עורך אחר, יוכלו להתחרות ביניהם.

הא' בנדויד: אני מציע שיוקמו שתי ועדות: האחת - לביור עקרונות, כעין מועדון לויכוחים רעיוניים; והשנייה לעבודה מעשית לקשרי קבע עם משרד החינוך.

ואפרט את דבריי:

(א) הנה שמענו מפי הנשיא על בעיה גדולה, כיצד לטפל בתופעות לשון חורגות, כגון דרכי התחביר המצויות אצל מיטב סופרינו במאה וחמישים השנים האחרונות. על כגון אלו תמיד יש מקום לוויכוח, אם זה צריך להיות הבסיס ללשונו, או שמא עלינו להיות ביקורתיים יותר, אפילו כנגד סופרי המופת. ההבדל הגדול שבין ביאליק ודורו (שם שיבושיהם) לבין המצב היום הוא, שבימים ההם לא הייתה לכך "תיאוריה", ואילו היום יש "תיאוריה", והיא פורחת באוניברסיטאות: יש חוגים וסמינארים לדרכי הוראת הלשון, לתורת הנורמות, לתורת התרגום, וכדומה. ועם אלה צריך להתמודד התמודדות רעיונית. יש בהם החושבים את כל מתקני הלשון למטרד. המחשבה ה"מתקדמת", שעניין התיקון הוא מטרד, זוהי תיאוריה, היונקת את שרשיה מן האוניברסיטאות. אינני צריך להזכיר את הספר של רוברט הול: "הנח לה לשפתך!" (1950), שעשה "מהפכה", ובעקבותיו ספריו של חיים רוזן: "העברית שלנו" ו"עברית טובה". מאז הדברים עולים כפורחים, בייחוד בקורסי עברית לסטודנטים מחו"ל. המומחים האלה מבקשים הקלות בשביל עולים. יש להם תיאוריות, מה צריך ללמד עולים. את המאמרים האלה כותבים כלשנים מדופלמים, היודעים יפה מאוד עברית אולפנית. לכאורה הם מבקשים הקלות בשביל עולים. למעשה הם מבקשים זאת בשביל עצמם. והרי זה כוונת הירושב עשרות שנים בארץ - ועדיין מחזיק בדרך העולה ומבקש "הקלות"... לפיכך, אולי צריכה לקום ועדה, שתהיה בימה לוויכוחים - גם פומביים. יש הרבה בעיות, תיאורטיות ומעשיות להתווכח עליהן. מובטחני, שבכל פעם שתודיע הוועדה על אספה, יהיה החדר מלא; אם ידברו בה דברים של הגות מעמיקה, יתלכנו ויתחדדו הדברים. אין הדבר צריך להיעשות במליאה. ואם ייאמרו שם דברי טעם, אולי יהיה כדאי לפרסם אותם מטעם האקדמיה. זו תהיה פעולה של הגות ועיון בעיותיה של הלשון בתחייתה.

(ב) הוועדה השנייה שאני מציע צריכה לטפח קשר מתמיד עם משרד החינוך. בשנים האחרונות נשתנה המצב שינוי יסודי, וכבר אין להתלונן על תלמידים. המורים של היום הם התלמידים מלפני עשר שנים; אותם תלמידים, שהתלוננו עליהם שהם בורים, הם המורים היום. אך לא עליהם תלונותינו. לכל היותר אפשר להתלונן על משרד החינוך ועל המזכירות הפדגוגית, שגידלו לנו את הדור זה. ואם זהו המצב, מדוע משרד החינוך מנותק מראשי המדברים כאן, מופקר ונעזב? אני מדבר על פעולה מתמדת, על קשר מתמיד, להחזיק את היד על הדופק ולדעת, מה נעשה במשרד החינוך בענייני הלשון עד היום הזה. עדיין אין למורי הלשון "תקן", והמקצוע מסור בידיהם של המלמדים ספרות. ואם תקראו את העברית שברבעון האוניברסיטאי "ספרות", תבינו, איך מורה לספרות משתלב בתפקיד של מורה לשון, ואיזו עברית הוא מסוגל ללמד.

וכאן עליי להזכיר את הדוגמה למופת של פרופ' עמוס דה-שליט ז"ל, שבגיל ארבעים כבר היה מדען בעל שם עולמי בתורת החלקיקים. הוא ראה, שלימד הפיסיקה מפגר ועומד לפני כישלון. עמד ועזב את מחקריו במכון וייצמן ובהתלהבות בלתי-רגילה היה נוסע מבית-ספר לבית-ספר, מעיר לעיר, כדי להדריך את המורים לפיסיקה ולתקן את רמת ידיעותיהם. הוא ראה, שאין מנוס אלא לכתוב ספרי לימוד חדשים. דומני שגם הוא עצמו התחיל לכתוב חוברות, ומן החוברות נבנו במשך הזמן ספרים חדשים. ואומרים, שהמצב במקצוע הזה תוקן ושופר. בדבר הזה ראוי לאקדמיה ללמוד ממכון וייצמן.

יש לנו מורי לשון מחוננים לא-מעט ובעלי השכלה בלשנית. מדוע לא יקומו דווקא האנשים האלה ללכת בדרך הזאת, ויראו את תפקיד חייהם בתיקון המצב, בכתיבת ספרי לימוד טובים יותר, בתיקון הצד המתודי-פדגוגי, ובדרכון משרד החינוך, שירגיש, שיש פה מישהו הפוקח עין. היום הוא עוזב לנפשו, בלי קשר של קבע אתנו. אינני יודע, אם אפשר לעשות זאת לפי התקנון, אבל אני מציע ללכת בדרך זו ולהקים ועדת קשר עם משרד החינוך.

הא' אורבך: הא' מורג תלה בי את הקולר של הדיון. לא התכוונתי דווקא לבעיות ארגוניות. אני מבין את דעותיו של הא' מורג. אבל אם בוחנים את הצעותיו, אינני חושב שיש בהן פתרון. בהרבה דברים יש רק משום שינוי שם. קיים ועד מינוח. אפשר לכנותו "אגף למינוח". יש ועדת דקדוק, יש ועדה למילון. לא בשינוי השם התרופה. אני מבין את הכוונה שמאחורי השם. הכוונה היא - שיהיו עובדים קבועים באקדמיה, ולא רק הבאים מפעם לפעם לישיבה.

יש להעריך את עבודתם של הוועדים השונים, יש חשיבות למזכירים של הוועדים, שעושים את העבודה היום-יומית. אם אנו רוצים להרחיב את הפעולה, חייבים אנו להגדיל את כוח-האדם באקדמיה, את מספר העובדים הקבועים שבה. זוהי בעיה של תקציב וגם בעיה של כוח-אדם. מניין ניקח עובדים? אני יודע, שהבעיה של כוח-אדם היא לעתים קשה יותר מן הבעיה של התקציב. אני חושב, שאולי זוהי השאלה המרכזית. אם אנו באים לבחון את הבעיה ולומר, מה צריך לתקן, ועל מה האקדמיה ומנהלתה צריכות לתת את דעתן בזמן הקרוב, הרי הבעיה העיקרית היא גיוס כוח-אדם נוסף, שיוכל להרחיב את הפעולה הקיימת ולהעמיק אותה. שמענו הצעות טובות. בלי עובדים נוספים לא יתגשם שום דבר. אם נקים אגף ונעמיד חבר האקדמיה בראשו, ונקרא לו "ראש אגף", לא יעשה יותר ממה שעושה יו"ר ועדה.

מניין יבוא כוח-האדם? יש חוגים ללשון העברית באוניברסיטאות, אנשים מתמחים בלשון אחרי קבלת התואר הראשון. אולי יש למנות ועדה של כמה חברים באקדמיה, הרואים את הצרכים שלה, שהם יציעו כאן התמחות מסוימת במסגרת האוניברסיטאות לתלמידים הכותבים עבודות לקראת תואר של מוסמך. רוב האנשים הלומדים לשון עברית מיועדים ללכת להוראה. אבל יש אנשים שאינם מסוגלים לשמש כמורים. יש לפתוח מסלול נוסף בחוגים ללשון עברית, שעשוי להגדיל את מספר התלמידים שיבחרו בדרך זו של התמחות.

העניין של הכשרת כוח-אדם חשוב הוא, ויש מה לעשות. אני נשאר בתחום המינוח. אני יושב בוועדה למונחי הרפואה. יש לוועדה מזכירה, העושה את העבודה. אנו מתווכחים, דנים בהצעות שונות. אבל צריך להכין את החומר. בלי הכנה לא יוכל שום דבר להיעשות. אם לא בא חבר הוועדה לישיבה, הישיבה מתקיימת; אם לא תבוא המזכירה - הישיבה לא תתקיים. לפעמים אנו יושבים בוועדה למונחי הרפואה ועוסקים במונח מסוים. מתברר, שיש מונח כזה בכימיה, באנאטומיה. עלינו להעמיד לאקדמיה מילון מסכם לפי סדר א"ב ללא הבחנה של מקצועות. צריך להיות מילון, שיופיעו בו כל המלים שנתחדשו בכל התחומים והמקצועות.

הא' אברמסון: יש כרטסת.

הא' בן-חיים: הכרטסת לא מעודכנת.

הא' רבין: עובדים על כך.

הא' אורבך: זה דורש כוח עבודה. בנושא של עברית בת זמננו - גם זה חלק מהמינוח. מה שנזכר כאן זה מעקב אחר השחתתה של הלשון, אחר תופעות קלוקלות שבה. מעקב בכל תחומי החיים צריך להיעשות, והוא יכול להיעשות על ידי אנשים, שזה תפקידם. יכולה להיות כאן מזכירות, העוקבת יום יום אחרי מה שנכתב בעיתונות, אחרי מה שנאמר בכלי התקשורת השונים, אחרי פרסומי הממשלה והתרגומים למיניהם.

מישהו הזכיר את הספרות החדשה ביותר. מי שמעיין בספרות החדשה ביותר, יכול לגלות דברים מעניינים מאוד. מעקב כזה של איסוף חומר לא יוכל להיעשות על ידי ועד או ועדה, אלא על ידי אנשים שיעשו מלאכה זו בתוקף תפקידם. ואז יש מקום לדיון בוועדה או במליאה.

יש צורך להרחיב ולהעמיק, אבל הדבר יכול להיעשות רק על ידי הגדלת כוח-האדם במסגרת האקדמיה. איני נכנס לעניין המילון. זוהי עבודה ראויה להערכה גם מבחינת העברית בת זמננו, ובעיקר מצד המחקר. שם יש עובדים, אך לא במידה מספקת. התגבש שם ציבור עובדים. אפשר לומר, שעל ידי כך כבר צמחו כמה חוקרים. זה עניין, שדורש זמן וטיפול. אני מקווה, שהמנהלה תיתן את דעתה על ההצעות שהועלו.

הא' גולדנברג: אעיר על בעיות הקשורות בפעילות הנורמטיבית של האקדמיה, שהועלו כאן בכמה רמזים פולמוסיים במקצת. רצוני לומר בלשון קצת פחות לוחטת מה מטריד אותנו.

נזכור, שפעולותיהן של אקדמיות אחרות או של מוסדות אחרים הסתמכו על קורפוסים הקיימים בכתב. כאשר אני שומע זאת, הדברים מעוררים בי קנאה. קשייהם של המשתמשים בעברית חדשה, לטעמי, נובעים מכך, שאין בעברית קורפוסים מוסכמים. כאשר אנו עומדים לעתים לקבוע הלכה, במינוח או בצורות, מתעוררת השאלה, איך נוהגים בימינו. התשובה על כך היא מתוך סברה. וכן מורגשת התקווה, שמא על ידי גוף שיחקור ויתאר את הלשון בת זמננו יהיה לנו מושג ברור יותר, על מה אנו מדברים, אם יש בעיה של צורות או של מינוח. אז לא ייווצר מצב מגוחך לפעמים, שלפיו אחד מחברי האקדמיה אומר דבר אחד, וחברו אומר אחרת.

הקושי הוא, שעבודה תיאורית מסוג זה אינה נעשית על ידי פרויקטים יזומים, אלא בדרך כלל העבודות הטובות נעשות על ידי מיטב החוקרים. ובאשר לספרי דקדוק טובים - אם אנו משווים את ספרי הדקדוק, שנהגה להוציא האקדמיה הצרפתית, עם כמה ספרי דקדוק שהוציאו אנשים אחרים, הרי ספרי הדקדוק של האקדמיה אינם מן המשובחים ביותר שיש בשימוש בצרפת. יש גם מגבלה עקרונית, עד כמה יכולים אפילו שלושה או ארבעה חברי ועדה להגיע לגישה אחידה או לתיאום אחיד של עובדה לשונית.

הליקוי צריך למצוא את תקנתו על ידי שיהיו יותר חוקרי לשון, שיחקרו את הממצא הלשוני ויכתבו תיאורים מקיפים שלו. כמובן, אז גם פעולה נורמטיבית תהיה מבוססת על בסיס איתן יותר.

דומני, שמאי-הנוחות שאנו מרגישים כאשר אנו צריכים להחליט החלטות של פסיקת הלכה - אין אנו יכולים להשתחרר, לאו דווקא מחמת ריבוי מסורות, אלא

כיוון שבמשך תקופה ארוכה הייתה הספרות הכתובה עברית קלוקלת פחות או יותר. גם כאשר חודשה הלשון בארץ, אי אפשר היה להחליט שאת מה שכתבו במאה ה"ז או ה"ז נוכל לאמץ כלשון, שעל פיה ילמדו בבתי-הספר. אם אני מסתכל היום על טקסטים שלמדתי בבית-הספר התיכון, הרי גם לשון ההגות של ראשוני הציונות ואחד-העם בכללם, גם זוהי לשון שאינה יכולה לשמש כקורפוס, שאפשר לומר עליו "הנה יש קורפוס לספרות העברית". זהו פועל יוצא מכך, שהלשון העברית לא הייתה חיה. בקורפוס ספרותי היא לקויה, כי אנו מרגישים ששרשיה אינם בריאים דיים.

לאור המצב, שהקורפוס הכתוב הוא כפי שהוא, התיאור של הלשון בת-זמננו נעשה למעשה עד עכשיו פיזורים פיזורים. לכל אחד היה נדמה טבעי דבר אחר. איך נדע? בשביל זה צריך להכין תעתיקים פונטיים של דגמי דיבור עברי. אז נדע לא רק איך מבטאים, אלא גם מה מבנה הצורות והתחביר. כמוכּן, יהיו שיאמרו, שזה קלוקל מידות, ויהיו אחרים שיאמרו "בשורה חדשה".

איני מאמין שזה יכול להיעשות על ידי פרויקטים מטעם האקדמיה. בין טובי הסופרים שלנו יש שהעברית שלהם לא הייתה טבעית כל כך, ולפעמים אינה מעוגנת במסורת התרבות העברית. לכן גם הקורפוס שיווצר יהיה פרובלמתי.

הא' שבטיאל: הא' בן-חיים נגע בהרצאתו בשאלות יסוד של האקדמיה. הוא דיבר על עניינים שהם מכבשונה של האקדמיה. אחריו "החרה החזיק" הפרופ' מורג, שאף הוא נגע בדבריו במקצת מן העניינים הללו, והדברים ארוכים.

הרצאתו המקיפה של הפרופ' בן-חיים מצריכה עיון ומחשבה, ומן הראוי ליתן מקום בכל מליאה, ואפילו לשעה קלה, לדיון בנושאים החשובים שהושמעו כאן. השעה דחוקה ואינה כשרה עכשיו לכך.

סבור הייתי, שפרופ' בן-חיים ייגע בהרצאתו גם בדבריהם של הא' שלו והא' בנדויד, שנאמרו על הלשון ברשות השידור באחת מישיבות המליאה האחרונות, ויש הרבה לדבר על כך, אלא שאני מניח, שעוד תבוא השעה, ובאחת הישיבות הקרובות יינתן מקום לכך.

דובר על מבנה ועל תוספת גופים מיוחדים באקדמיה. מרשה אני לעצמי לתקן את הצעתו של הא' בנדויד ולומר, שיש לפי עניות דעתי, צורך בשני גופים. אחד הדברים, שיש להצביע עליו הוא חסרון המגע הקרוב עם העם ועם מוסדות החינוך. אין אנו רשאים להסתפק בדברים שבכתב המגיעים אליהם לרוב. דברים שבכתב ערוכים הם בטוב טעם ודעת וחשובים לאין ערוך, אלא שאין הכול נזקקים להם ביותר. אף לא הכול נותנים דעת יתרה עליהם, והרבה מעכבים יש בדבר.

אמרתי שיש צורך בשני גופים: הגוף האחד שיהא מגעו תדיר עם העם, והאחר - עם מוסדות החינוך. אדבר תחילה על מוסדות אלו: ברצוני לציין בסיפוק, שיש צימאון אצל תלמידים ומורים לדעת לשון ולדברים שבלשון. זכיתי לראות תלמידים השוקדים על תקנת לשונם, הפונים אל מוריהם גם מחוץ למצרי הכיתה והשיעור בשאלות לשון, ומגלים עניין רב בדיעתה. ואומר אני, שלא להסתפק במגע עם משרד החינוך בלבד אלא גם עם ועדת התרבות של הסתדרות המורים, השוקדת מיום היותה על הפצתן של תרבות ישראל ולשונו. יודע אני שנותנת את דעתה עליהן גם כיום. הסתדרות זו, תירתם בוודאי מרצון לפעולה במגע קרוב וישיר עם מוסדות החינוך.

במערכות החינוך נולד מושג: "משטר של לשון". וכיום יש משטר של לשון בבתי-הספר "על כל מדרך כף רגל". הגוף המיוחד שיקום באקדמיה יהא תפקידו מיוחד במגעו המתמיד עם הסתדרות המורים, כי משם תצמח ברכה רבה ללשון. גוף שני באקדמיה יבוא במגע ישיר עם העם על ידי ועדות התרבות שליד הרשויות המקומיות, שתקבלנה על עצמן להביא את דבר האקדמיה לעם. יודעים אנו, שבהרבה מקומות כגון: ירושלים, תל-אביב וחיפה ובשאר ערים ויישובים, נוהרים בהמונים לשמוע הרצאות בתחומים שונים כגון: מקרא, היסטוריה ארכיאולוגיה ומדע כללי וכדומה. ועדות תרבות אלו מצליחות בפעולותיהן. דבר זה הוא מעשי וניתן לביצוע. יקום גוף באקדמיה, שיהא מגעו עם ועדות התרבות הללו, שבכלל פעולותיהן תהיינה הרצאות גם בתחום הלשון.

שתי ועדות אלו הן צורך השעה, והשעה תובעת אותן מיד. ארשה לעצמי לומר מקצת דברים על המינוח. כבר הזכיר אחד החברים על מחדשי חידושים בלשון שלא ברוח הלשון, ואין צריך לומר, שלא על דעת האקדמיה. ולאחר שפרשט מונח לשוני ברבים, באים אנו לישיבות המליאה ו"מקוננים" על מונח חדש זה שהוא פסול, אלא שבעל כורחה של האקדמיה שהיא מכשירה את המונח, אם לא בדיבור, הרי זה בשתיקה ורבה המכשלה, התקלה והקלקלה. מייחדים אנו הרבה שעות לדיון במונחים בתחום הטכנולוגיה, ומעט מאוד בתחום דברים שהם חיי יום יום. והרי דוגמה אחת מני רבות: הטלוויזיה והרדיו. הרי מכשירים אלו מצויים כמעט בכל בית בישראל כמו, להבדיל, המזוזה שבפתח. ועדיין לא נתנה האקדמיה את דעתה מה שם עברי יינתן להם. ובאים "מחדשים", קובעים "חידוש" לעצמם, שאין דעת הלשון נוחה הימנו, ומפיצים אותו ברבים. על האקדמיה להיזקק לדרכים של יום יום, שלא יבואו סתם "יושבי קרנות" ויקדימורה.

הא' צרפתי: הסעיף הזה של סדר היום הוא עולם מלא. כל אחד מן החברים הדגיש נקודה מסוימת, אני מבקש להדגיש את בעית הנורמאטיביות. מונח זה נשמע היום בחוגים רבים כמעט כמלת גנאי, כדבר מיושן ופסול. למעשה הנורמאטיביות היא צורך שאי אפשר בלעדיו בלשון, כמו בתחומים אחרים של התנהגות האדם. גם ב"מאפיה" יש נורמאטיביות, ומי שיעסוק בה עוסק בדבר הכרחי.

אולם יש לקחת בחשבון את ההתפתחות ההיסטורית של הלשון, המתמדת והבלתי נמנעת. החריג של אתמול עשוי להיות הכלל של היום, החריג של היום הכלל של מחר. מכאן הקושי: מהי נורמה? מהי "לשון יפה"? האם יש למושג זה הגדרה בלשנית? הבא לתקן את הלשון על סמך מה יתקן? מחמת קושי זה הייתי מציע שלא נחתור לפתרון כולל של הבעיה, אלא שנחלק אותה לבעיות קטנות ונעסוק בהן אחת אחת. דוגמה פשוטה של בעיה כזאת: "יש את הספר" - רבים אומרים כך, ורבים ביטוי זה צורם את אוזנם; הבה נבדוק את הביטוי, ננתח אותו, נגלה את מניעיו, נעלה את הנימוקים המכשירים אותו והפוסלים אותו. אני מציע, שהאקדמיה תעודד מחקרים חלקיים כאלה.

הא' מורג: מי יעסוק בזה? איזה גוף?

הא' צרפתי: חוקרים שונים, גופים שונים (אוניברסיטאים או אחרים) יעסקו בזה, והאקדמיה תעודד אותם, ואולי אף תתאם ביניהם. האקדמיה יכולה, למשל, לקבוע פרסים למחקרים בתחום זה. דרך אחרת לתיקון הלשון, מלבד לייזום ולעידוד של פעולה מחקרית זו, היא הבאת הקהל להתעניינות בבעיות הלשון. אי אפשר לחייב את האנשים לדבר כך או אחרת; אבל אפשר לגרום לכך שייתנו את דעתם לבעיות הלשון, ובמקום לזלזל בה יעריכו את שיפורה. במדינתנו יש כינוסים בנושאים שונים, למה לא יכול להיות כינוס בענייני לשון?

לסיכום, אלה הם שני הדברים בתחום זה שאני רואה כניתנים לביצוע: (1) עידוד של חקר בעיות מסוימות בלשון זמננו, (2) גרימה להתעוררות בבעיות הלשון, על ידי כינוסים, הרצאות, כתיבת מאמרים וכיו"ב.

הא' מירסקי: אפתח בדבר, שהזכיר חברנו צרפתי ואשאל: מהי לשון יפה? יש לי תשובה. שמענו לפני כמה דקות את דבריו של חברנו שבטיאל. וכולי אחוז קנאה. זוהי לשון יפה מדוברת ויפה. איני יכול אפילו לחקות לא את הסגנון ולא את הצורה. כל מלה - של יום טוב ושל שבת.

עליי להודות לנשיא על כי סקר את עבודת האקדמיה והזכיר את המעשים היפים הראויים לשבח, ואני מצטרף לאלה ששיבחו את המעשים שהזכיר. בין תפקידי האקדמיה הזכיר הנשיא כמה בניינים: אוצר הלשון, מבנה הלשון וגם הכוונת התפתחותה של הלשון.

תחילה סבור הייתי, שהכוונה במלת "לשון" לכל מה שנכנס במושג הזה. אחר כך התברר לי, שאין הכוונה אלא למלות - המלה, הכתיב שלה, משקלה וזה הכול. נמצא, שרק במלים אנו עוסקים. אין במלים רוח מספקת כשביל לשאת את גוף הלשון. מה סופן של המלים? הקהל לוקח אותן ומכניסן לדפוסים של אנגלית, גרמנית, יידיש וכל לשון.

הזכירו, שאין רישומה של האקדמיה ניכר בציבור. אין בכוח הלשון של הקהל, לעמוד באותו לחץ ודוחק, שלשונות הלעז לוחצות עליו במשך כל הימים, במשך חמישים השנים האחרונות. האקדמיה, שתפקידה לכוון את התפתחות הלשון, הייתה צריכה לסייע עם הקהל, שיוכלו לעמוד בפני לחץ של כל לשון, שבאה עלינו מן החוץ. כולנו יודעים, שבחידוש מלים עוסקים גם מחוץ לאקדמיה. כל עיתונאי בכוחו לחדש מלה. אחר כך המלה באה לאקדמיה, ומיד אנו נבהלים מפניה. אין עצה אלא להכניס את העיתונאי לאקדמיה, ואז שמא יפחד יחד אתנו.

כלום אחריותנו אינה אלא לממשלה? לספק לה את צרכיה? ואין אנו אחראים לא לקהל ולא ללשוננו, אלא לממשלה? אנו מופקדים על תקנתה של הלשון, לשמור עליה, שתוסיף ותחיה לפי טבעה כפי שהיא.

לא מדובר, שאנו נתווכח על תיקונו של מר בנדויד, אני יודע להעריך מאוד את פעולותיו ואת חשיבותו. אם אומרים, שדבריו נשמעים, מפני שיש דרך ארץ בפניו - אבל אין להם דרך-ארץ בפני האקדמיה, אלא דבריו נשמעים, מפני שהם יוצאים מפיו, שאם לא כן - פורקים עול. יש כאן ביקורת עלינו.

ברי לי, שאילו היינו פונים אל דרכה של הלשון, אל רוחה וטבעה, אילו היו יוצאים מאתנו דפוסי לשון עבריים, זה היה פותר גם את בעית המלים. בתוך דפוס עברי אי אפשר להכניס מלים בדויות; ואילו אתה מכניס מלה לועזית, אין היא מקלקלת. בכלי מחשבה ובאופני ביטוי שאינם עבריים - כל דבר מכשול הוא. לכן אנו

נזקקים לחדש מלים בדויות, שאין לאיש צורך בהן, כי הסגנון הלועזי תובע מאתנו את המלים האלה.

כאן אני בא לדבר על הלשון המדוברת. הזכירו, שתובעים לערוך דקדוק ללשון המדוברת ואם לא שלם, - לכל הפחות מקצת דקדוק. אפשר היה לדבר על הלשון העברית המדוברת, בת זמננו, אילו היינו מדברים לפחות 500 שנה עברית. אז היינו בוחנים, מהי הלשון שדיברנו לפני 500 שנה, מה דיברנו לפני 200 שנה, ולפני 100 שנה, מה אנו מדברים היום - דרך משל, בדומה לאנגלים, שדיברו לפני חמש מאות שנה אנגלית. אבל אנחנו איננו עומדים במעמדם, אנחנו אתמול דיברנו יידיש, היום התחלנו לדבר עברית. עדיין לא צחצחתי את פי, עדיין איני יודע להגות את המלים כראוי. כלום אני יודע לדבר כמו מר שבטיאל? בכל כוחי איני יודע להגות עי"ן בחירק. וכי אנו עם המדבר בלשון, שקיבלה מאביו ומאמו? אנו חבורה של עולים חדשים. אימיגרנטים בלעז, שהתחילו היום לדבר עברית. כל עשר שנים באה לשון מלשונות העולם וצורת את העברית, באה רוסית ובאה יידיש, באה גרמנית ובאה הונגרית ובאה ערבית, וכולן לוחצות עליה. והלשון העברית מתהפכת כל עשר שנים כחומר חותם. לשון זו אנו צריכים להתקין לה דקדוק? הלשון העברית היא לשון חמורה וקשה בלי אמות הקריאה. קשה לכתוב בה, וקשה לקרוא אותה. בשביל לשון כזאת, שסגנונה לועזי, כדאי לשאת כבלי העול הקשה הזה? אם יהיה בלשון רוח עברית, אם תעמוד לפי טבעה, ולפי כוחה - וכוחה גדול מאוד - אם נוציא לאור את כל הכוחות האצורים בקרבה, נוציא אותם מן הספרים וניתן לציבור - אז יהיה כדאי לשאת בחומרה שלה, יהיה כדאי העמל שאנו משקיעים בה. בשביל לשון של המתרגמים מן הלועזי, כפי שתיאררו האדונים בנדריד ושלו, בשביל זה אין העמל כדאי.

האקדמיה מבקשת לפטור עצמה ממה שאמרתי ולעסוק בעיקר במלים. זו לא דרך החיים ללשון העברית, אנו צריכים בלשון מדוברת, להתקין אותה, להחיות אותה, לפי דרכה של הלשון ולפי טבעה. זה יהיה טוב ללשון, וגם ירים את קרנה של האקדמיה.

הא' אבן-שושן: איני יודע, אם חברותי הקצרה יחסית מרשה לי לבוא בדברי ביקורת, ואולי דווקא משום שאני אדם שזה מקרוב בא, ועמדותי שנים מרובות מחוץ לכותלי האקדמיה, נותנת בידי פרספקטיבה מסוימת, כדי לדון על הדברים הנעשים באקדמיה גופה. אמנם קידמני. מר שבטיאל בחלק מהדברים. אני רוצה לומר כמה דברים לענייני המעורבות של האקדמיה בציבור או בחברה, ויותר נכון: לא-מעורבות, היינו למידת ההשפעה על הלשון ברחוב ובציבור.

סבורני, כי ההשפעה מועטת ביותר. איני יודע בוודאות מה סיבת הדבר, האם משום שהציבור אינו רוצה לקבל, או משום שהאקדמיה עדיין לא עשתה במידה הרצויה את הדברים הפשוטים והמעשיים ביותר, כדי להנחיל לציבור את מה שהיא רוצה לתת. נראה לי, כי הציבור מוכן לקבל כל מה שנאמר לו. אין כיהודי האוהב את הלשון, ומוכן להתווכח עליה שעות, אף מי שרחוק מענייני לשון בעיסוקו היום-יומי, אוהב לשמוע "פסוק" או חידודי לשון, "פֶּשְׁטֵלֶאך" בענייני לשון. נדמה לי, שקיים מרחק רב מדי בין פעולות האקדמיה ובין הציבור, והשפעתה אינה ניכרת בהרבה. אהיה האחרון, שאטיל ספק הקל ביותר בהשפעתם של "לשוננו לעם" ו"למד לשונך", ואלה מכשירים ממדרגה ראשונה. אולם איני בטוח, אם גם הכלים המועטים

האלה מגיעים לידיעת הציבור וחוגי העם, בצורה שתגביר את ההשפעה של האקדמיה. בעצם הימים האלה מתארגנת ע"י הסתדרות המורים, ביזמה של חברים - לפעמים דווקא כאשר היוזמה באה לא מגבוה היא מבורכת ויעילה יותר - אגודה בשם "נאמני הלשון העברית", ורצוי שהאקדמיה תיתן אף היא יד לדבר. עליה לחפש דרכים חדשות ליצירת צינורות של מעבר מהחלטותיה, חידושיה ושאר פעולותיה - שמענו על כך הרבה, גם וייסלה לי, אם אביע את הרגשתי, שבתוך האקדמיה חסר האתגר והתוקף להופיע לפני הציבור ולחנכו. לא מספיק לשלוח את החלטות המליאה אל שר החינוך והתרבות, כדי שישים את הגושפנקה שלו. שר החינוך חותם על הדברים אוטומטית. חשוב יותר לתבוע, שכל החלטות האקדמיה יחייבו את משרד החינוך גופו. שר החינוך צריך לתת הוראה. יש לו חבר מפקחים, מורים, יש מזכירות פדגוגית. הם חייבים לתת פרסום להחלטות הלכה למעשה. מר בנדויד התאונן, שהוא פנה למשרד החינוך בעניין הפצת דעת הלשון ולא מצא אוזן קשבת, והרי זה משום שלא האקדמיה פנתה אל שר החינוך בדרישות, אלא הא' בנדויד פעל באופן אישי. ולא בסמכות האקדמיה.

אולי צדק הא' מורג, שדיבר על ריאורגניזציה במבנה. יושבות ועדות; ועדות מקצועיות, שעות על שעות, מעיינות בספרים ובמילונים, מחפשות ותרות בחידושי הלשון. המזכיר טורח להביא את החידושים האחרונים. אחר כך מביאים זאת למליאה לדיון. במליאה מתקיים דיון ענייני ומאלף. איני בטוח, אם הסמכות הזו של אישור סופי צריכה לבוא דווקא מטעם המליאה. האישור יכול להיות פורמלי בלבד. מדוע לא נעשה זאת בצורה אחרת? כל חבר באקדמיה, שיש לו מה להעיר, חובה עליו להעיר את הערותיו, ואין טעם להביא הכול למליאה ולהתחיל את הוויכוח מחדש.

הא' אורבך: רק את הדברים שיש עליהם ערעורים.

הא' אבן-שושן: במליאה מתחיל ויכוח מחדש. החלטות מתקבלות באופן מקרי, ברוב מקרי. נראה לי, שהאקדמיה חייבת למצוא את הדרך ליטול לעצמה סמכות ולהטיל אותה גם לגבי החלטות וגם לגבי פסיקת הלכות. האקדמיה חייבת לראות את עצמה כסנהדרין קטנה, שפסיקתה סופית.

הציבור מוכן ורוצה לשמוע את הפסיקה של האקדמיה. האקדמיה צריכה לקבוע; לפסוק לכאן או לכאן, ולא לענות "הן ולאן". בהצעתו של פרופ' מורג יש אולי פתח רציני לתיקון הדבר. לא בשם "אגף" או "מדור" תלוי הדבר. אילו היה אפשר לתת לגוף מצומצם יותר לקבוע דברים, להחליט, ליזום דברים, ייתכן שהייתה מתקבלת אז פסיקה מוחלטת יותר ויזמה חופשית יותר להשפעה על הציבור.

הא' אברמסון: איני רוצה לסכם את הדיון. אני מודה לחברים, שהביעו את דעתם. בישיבה הבאה נעמיד את החברים על העובדות. בהרכב דברים שנאמרו מתברר, שאין ידיעה מספקת על המצב.

נספח

לזיכרון הדברים

מכתבו של הא' שמואל ייבין אל נשיא האקדמיה

ירושלים, ל' בשבט תשל"ז

נכבדי,

קיבלתי את מכתבך החביב מיום כ"ז בשבט ואת הצעתו המצורפת של פרופסור ש' מורג בדבר תיקון ארגוני במבנה האקדמיה ללשון העברית; נראה לי כי הדברים ראויים לתגובה נמרצת, וייתכן כי תהיה תגובתי ארוכה מדי, ועל-כך אני מתנצל מראש שמא תיראה גם חריפה יתר על המידה. לדעתי הקולר אינו תלוי כלל בארגונה הגרוע של האקדמיה. גם במסגרת הארגון הקיים של חמישה(?) ועדים, אשר ראשיהם מרכיבים את הוועד המנהל, בתוספת עוד חברים, אפשר לפעול בכל המגמות שאותן מציין מורג בתזכירו. הצרה אחרת לגמרי; סירובם העקשני של החברים לדון בישיבות המליאה בבעיות עקרוניות של נושאים אשר הועלו בפניהם. כבר היה למעשה שמדן, מירסקי ואני, כל אחד בזמנו, תבענו דיון ממצה בבעיה העקרונית, אשר עליה החליט עדיין ועד הלשון בשעתו: מה מחייבת ההחלטה על אימוץ ההכרה הספרדית מבחינת ההיגוי הפשוט של הצלילים המסמנים את אותיות הא"ב העברי. לאחר מאמץ רב הועלה הנושא לדיון במליאה, שהעבירה את הטיפול בה לוועד המנהל; הלה מינה ועדה מיוחדת לדיון מכין בבעיה, שאני בוודאי, ואם איני טועה גם פרופסור מורג היינו חברים בה. אם זיכרוני אינו מטעיני, ועדה זו לא כונסה מעולם, והבעיה כולה נקברה חיים בתיקי האקדמיה. וראיה שנייה, אולי ניצחת עוד יותר, היה הדיון במונח אריח במליאה בראשית ינואר 1975. אעפ"י שרוב רובם של החברים אשר דיברו באותה מליאה התנגדו לפירוש המסולף אשר הוצע למונח ברשימה, שעמדה אז על סדר היום, נתקבלה לבסוף החלטה לאשר את ההוראה המסולפת המוצעת. אם איני טועה, לאחר מכן בוטלה החלטה זו. מכל-מקום הדיון משמש ראיה לאי-תכליתותם של דיונים עקרוניים כאלה במליאת האקדמיה ואם כן מה תועלת בהצעות ארגון חדשות. לא החור גנב, אלא העכבר גנב, ומכך אין מפלט בשום תיקונים, אני מקווה כי תפיץ גם את תגובתי זאת בין כל החברים.

בברכה ובד"ש

שלך,

(-) שמואל ייבין